ปีที่ ๑๕ | ๑๘๔ | กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

สานพลัง

สานพลังปัญญา สร้างสรรค์ นโยบายสาธารณะ

มรดก 'ประเวศ วะสี'

ปัญญาที่แทงทะลุธรรมปัญหา

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

WWW.NATIONALHEALTH.OR.TH

สารบัญ

ฉบับ ๑๘๔ | กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

๔ **คุยกับเลขา**
ศ. นพ.ประเวศ วะสี
จินตนาการใหม่ คิดใหญ่
มองไกล ใจกว้าง
ทำทุกอย่างเพื่อเพื่อนมนุษย์

๘ **เรื่องจากปก**
มรดก ‘ประเวศ วะสี’
ปัญญาที่แทงทะลุสรรพปัญหา

๒๒ **บทความพิเศษ**
แด่ท่านอาจารย์ ประเวศ วะสี
โดย นพ.วิชัย โชควิวัฒน

๒๘ **บทความพิเศษ**
วันสถาปนา ๑๙ ปี สช.
รำลึกมรดกทางปัญญา
‘นพ.ประเวศ’

๕๘ **สัมภาษณ์พิเศษ**
การเดินทางของชีวิตที่สอดรับ
กับบรรทัดประวัติศาสตร์สาสุขไทย
ของ ‘หมอประเวศ-หมออำพล’

๖๖ **สัมภาษณ์พิเศษ**
เรื่องเล่าจากลูกศิษย์
๒๐ ปีกับผู้เป็นแรงบันดาลใจ
‘สังคมสุขภาวะดี’
คือปลายทางที่อยากเห็น

๗๔ **สัมภาษณ์พิเศษ**
สานต่อ ‘จิตอาสา-สันติสุข’
สืบต่อ ‘แนวคิดอาจารย์’
ต้องเปิดกว้างวิพากษ์วิจารณ์ได้

๘๒ **คลิปดีที่ต้องดู**
การตายดี...ที่บ้าน
ของ นพ.ประเวศ วะสี

คุยกับเลขา

นายแพทย์สุเทพ เพชรมาก

ศ. นพ.ประเวศ วะสี

จินตนาการใหม่ คิดใหญ่ มองไกล ใจกว้าง ทำทุกอย่างเพื่อเพื่อนมนุษย์

ผมโชคดีอย่างที่สุดที่ได้เป็นลูกศิษย์อาจารย์ประเวศ ตั้งแต่เป็นนักศึกษาแพทย์ที่ศิริราชกระทั่งปัจจุบัน อาจารย์ประเวศเป็นแพทย์รุ่นพี่ศิริราช รุ่น ๖๐ ผมเป็นรุ่นน้องศิริราชรุ่น ๙๓ นึกถึงสมัยรับน้องข้ามฟาก อาจารย์ รุ่นพี่หลายท่านมารับน้อง บางท่านอายุกว่า ๘๐ แทนตัวเองว่าพี่ แต่ นศพ. ก็จะเรียกว่า อาจารย์ๆ ด้วยวัยต่างกันรุ่นลูกรุ่นหลาน

สมัยเรียนแพทย์เห็นความทุ่มเท มุ่งมั่นตั้งใจความเก่ง ของอาจารย์ประเวศที่พยายามให้อาจารย์แพทย์ที่ศิริราชทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ทั้งการสอน การวิจัย การรักษาดูแลผู้ป่วย และเป็นแบบอย่างที่ดี

ผมได้เรียนกับอาจารย์ประเวศไม่กี่คาบ แต่สัมผัสได้ถึงความเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ ไม่ได้สอนแค่ความรู้ แต่สอนให้คิด สร้างแรงบันดาลใจ ไม่ใช่แค่ตรวจรักษาโรค ให้รู้จักดูแลทั้งคนและสังคม

ครูปกติทั่วไปได้แค่บอกเล่า
ครูที่ดีทำหน้าที่อธิบาย
ครูที่เหนือกว่าใช้วิธีแสดงให้เห็น
ส่วนครูที่ยิ่งใหญ่นั้นสร้าง “แรงบันดาลใจ” -

The mediocre teacher tells. The good teacher explains. The superior teacher demonstrates. The great teacher inspires.

William Arthur Ward

อาจารย์ประเวศเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ ไม่ใช่แค่สอนหรือเป็นแบบอย่างให้เห็น แต่สร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนใช้ศักยภาพทั้งหมดที่มีอยู่

อาจารย์ประเวศเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ ไม่ใช่แค่สอนหรือเป็นแบบอย่างให้เห็น แต่สร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนใช้ศักยภาพทั้งหมดที่มีอยู่ทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์ ลูกศิษย์ของอาจารย์ไม่ใช่มีเฉพาะที่ศิริราชหรือมหาวิทยาลัยมหิดล แต่มีอยู่ทั่วแผ่นดินไทย

ทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์ ลูกศิษย์ของอาจารย์ไม่ใช่มีเฉพาะที่ศิริราชหรือมหาวิทยาลัยมหิดล แต่มีอยู่ทั่วแผ่นดินไทย

ผมเรียนจบแล้วมาทำงานโรงพยาบาลชุมชน ไม่ค่อยได้เจอท่านโดยตรง ได้ติดตามอ่านจากข้อเขียนของท่าน จากเส้นทางชีวิตในหมอชาวบ้าน คอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ บทความที่เกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศในหลายๆ ด้าน ปฏิรูประบบสุขภาพ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเมือง ปฏิรูปกฎหมาย ปฏิรูปสังคม ปฏิรูปศาสนา ปฏิรูปวัฒนธรรม ปฏิรูปเศรษฐกิจ เสนอทางออกแก้วิกฤติชาติในหลายๆ เหตุการณ์ และหนังสือหลายๆ เล่ม เช่น สาธารณสุขกับพุทธธรรม พุทธธรรมกับสังคม วิธีแก้เข็งสร้างสุข การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กรสุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม สุขภาวะสร้างได้ มีปัญญารักษาทุก(ข์) โรค ยุทธศาสตร์ขยื้อนสังคมไทยออกจากโครงสร้างมรณะ ยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง (ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน) ฯลฯ

เมื่อมีโครงการป้องกันและควบคุมโรคธาลัสซีเมีย จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นโครงการแรกๆ ของประเทศไทยในการควบคุมป้องกันโรคธาลัสซีเมียในระดับชุมชน ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีโอกาสพบกับอาจารย์ประเวศ เมื่อท่านไปเยี่ยมพื้นที่ และในการประชุมวิชาการโรคธาลัสซีเมียประจำปี

อาจารย์ประเวศพูดถึงโครงการนี้หลายครั้งหลายวาระ ยิ้มและเล่าอย่างสนุก โครงการธาลัสซีเมียที่พัทลุงมีผลสำเร็จสำคัญอย่างหนึ่งคือหมอสุเทพ ได้ภรรยา

เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๗ ได้มีโอกาสไปเยี่ยมอาจารย์ที่บ้าน แม้เคลื่อนไหวไม่ค่อยสะดวก แต่ความจำ สติปัญญา ยังไม่พร่องแม้แต่น้อย อาจารย์ยังพูดถึงโครงการธาลัสซีเมียจังหวัดพัทลุง และเอ่ยชื่อ นามสกุล ภรรยาผมได้อย่างถูกต้อง แม้ว่าไม่ได้เจอกันเลยในรอบยี่สิบปี

เวทีสามพราน ซึ่งประชุมต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๙ ที่โรงแรมโรสการ์เด้น สามพรานครปฐม เป็นที่ที่ได้มีโอกาสไปชาร์จแบต เพิ่มพลังเติมอาหารสมอง เป็นโอกาสที่ผมได้ไปพบอาจารย์ประเวศอยู่บ้าง และเมื่อมารับตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ก็ได้รับพร คำชี้แนะในการทำงานตลอดเวลา ลายมืออาจารย์อ่านยากขึ้น แต่ยังทรงพลังทั้งความรัก ความตั้งใจ และปัญญาความรู้ที่ส่งมอบให้ต่อเนื่อง

เวทีสามพรานได้ขับเคลื่อนการปฏิรูประบบสุขภาพของประเทศ ไม่ใช่แค่เรื่องของมดหมอหยูกยารักษาโรคในโรงพยาบาล แต่สุขภาพเชื่อมโยงเป็นองค์รวมทั้ง กาย ใจ สังคม และปัญญา ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองและชุมชน ให้องค์กรและภาคส่วนต่างๆ มาทำงานร่วมหนุนเสริมกันกับที่กระทรวงสาธารณสุขได้ทำอยู่แล้ว เกิดองค์กรต่างๆ ขึ้น

พ.ศ. ๒๕๓๔ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๓๖ สวรส. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
พ.ศ. ๒๕๔๔ สสส. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
พ.ศ. ๒๕๔๕ สปสช. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๕๐ สช. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๕๑ สพฉ. สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๕๒ สรพ. สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล

อาจารย์ประเวศให้เขียนเรื่องขบวนการแพทย์ชนบท เสนอรับรางวัลแมกไซไซ เพื่อให้คนไทยทุกภาคส่วนและชาวโลกได้เรียนรู้ว่า การทำความดีให้ประชาชนทั้งประเทศมีวิธีการอย่างไร **“การเดินทัพทางไกล (๕๐ ปี) เพื่อคนจน จากชุมชนสู่นโยบาย** A Long March for the Poor from Community to Policy” ส่งไปได้รับรางวัลในปี ๒๕๖๗ คณะของเราได้เดินทางไปกรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

Rural Doctors Movement 2024 Ramon Masaysay Award

In recognition of their historic and continuing contribution to their people’s health and perhaps just as importantly, to their recognition and fulfillment as citizens with basic rights. By championing the rural poor, the movement made sure to no one behind as the nation marches forward to greater economic prosperity and modernization.

ที่ Ramon Masaysay Center มีจัดแสดงผู้เคยได้รับรางวัลรามอนแมกไซไซทั้งหมดตั้งแต่แรกในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ มีภาพอาจารย์ประเวศปรากฏอยู่ เป็นบุคคลที่ได้รับรางวัลแมกไซไซในปี ๑๙๘๑ (พ.ศ. ๒๕๒๔)

ผลงาน คำกล่าว บทความ หนังสือมากมาย กล่าวกันไม่จบสิ้น ลองสรุปเป็นคำสำคัญสั้นๆ ให้จำได้

P **P⁴ Participatory Public Policy Process** หรือ พียกกำลังสี่ เป็นกระบวนการประชาธิปไตยที่ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และขับเคลื่อนนโยบายไปสู่ความสำเร็จ เน้นที่การมีส่วนร่วม (Collaboration) ไม่ใช้ confrontation แบบการเมือง

R **Realization** มุ่งการปฏิบัติ ทำให้เป็นจริง การทำให้สำเร็จ เปลี่ยนการเรียนรู้ที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เป็นเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง

A **Action** การปฏิบัติโดยไม่เรียนรู้ไม่สำเร็จ การเรียนรู้แต่ทางทฤษฎีก็ไม่สำเร็จ ต้องเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Participatory Interactive Learning Through Action: PILA) จึงจะสำเร็จ

W **Well-being** สุขภาวะในทุกช่วงของชีวิต อุดมการณ์สูงสุดคือสุขภาพที่สมบูรณ์ของมนุษยชาติทั่วโลก (Complete well-being of mankind around the world)

A **AIC** การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร คิดวางแผนร่วมกัน ๓ ช่วง ช่วงซาบซึ้งคุณค่า A=Appreciation ทุกคนได้พูดถึงความคิดและจินตนาการของแต่ละคน ช่วงปฏิสัมพันธ์ I=Influence ช่วงควบคุมไปสู่การกระทำ C=Control เป็นการใช้สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวา ทำงานร่วมกันด้วยความรัก เห็นคุณค่าของกันและกัน แก้ปัญหายากๆ ให้ลุล่วงได้

S **Spirituality** มิติภายในของมนุษย์ที่ลึกที่สุด ภาวะภายในที่พ้นจากอัตตา เป็นรากฐานของสุขภาวะและสังคมที่ดี เมตตา เสียสละ ทำเพื่อส่วนรวม แสดงออกถึงความดีงาม

E **Equity** ความเป็นธรรม ต้องทำให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงชีวิตที่ดีอย่างแท้จริง มีศักดิ์ศรีและโอกาส ความไม่เป็นธรรมต้องแก้ที่โครงสร้าง ไม่ใช่แค่ปัจเจก ใช้พลังคุณธรรมจริยธรรม พลังของความดีงาม ให้ความสำคัญกับคนยากคนจน กลุ่มเปราะบาง ผู้ด้อยโอกาส

W **Wisdom** ความสามารถในการเห็นตามความเป็นจริง รู้ทั่ว รู้เท่าทัน ประกอบด้วย ๓ มิติ ทั้งความรู้ คุณธรรม และการลงมือทำ เข้าใจเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกัน ไม่ใช่เพียงความรู้หรือความฉลาดเชิงสติปัญญา แต่เป็นคุณสมบัติที่ลึกและกว้างกว่านั้น เป็นพลังที่เชื่อมโยง “ความจริงของชีวิต” เข้ากับ “การกระทำที่ถูกต้องดีงาม”

A **Aspiration** ความหวัง ความใฝ่ฝันเพื่อมวลมนุษยชาติ เพื่อไปสู่จุดหมายที่สำคัญยิ่งใหญ่ ความรู้มีข้อจำกัด ไม่มีพลังส่งมากพอ ต้องเอาความใฝ่ฝันหรือจินตนาการนำ Imagination is more important than knowledge มนุษย์ทั้งหมดพ้นทุกข์ร่วมกันได้ สุขภาพเป็นอุดมการณ์ใหม่ของชาติ

S **System Thinking** คิดมองเป็นระบบ รู้เข้าใจโครงสร้าง คิดแบบองค์รวม ทำแบบบูรณาการ มีการจัดการที่ดี ทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ให้เป็นไปได้ เครื่องมือขับเคลื่อนเรื่องยาก ด้วยหลักทฤษฎีสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ทำ ๓ องค์ประกอบเชื่อมโยงกันคือการสร้างความรู้ การเคลื่อนไหวสังคม และเชื่อมโยงการเมือง

I **INN** โครงสร้างใหม่ในการปลดปล่อยชีวิตไปสู่อิสรภาพ ศักยภาพ และความสุข I = Individual แต่ละบุคคลลงมือทำเองได้ N = Nodes รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำเรื่องดีๆ ที่กลุ่มสนใจร่วมกัน และ N = Networks มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

ช่วยกันคิดปรับปรุงใส่เพิ่มเติมเสริมต่อได้นะครับ

เชื่อมั่นว่าอุดมการณ์ ปณิธาน ปัญญา ความรู้ แรงบันดาลใจ จากอาจารย์ประเวศ เป็นมรดกให้ลูกศิษย์และคนรุ่นหลังได้นำไปใช้ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เกิดประโยชน์กับเพื่อนมนุษย์ ช่วยให้โลกนี้ดีขึ้น ช่วยให้มนุษยชาติได้พบศานติสุข ดังที่อาจารย์มุ่งหวังตั้งใจ

มรดก 'ประเวศ วะสี'

ปัญญาที่แทงทะลุ สรรพปัญหา

การปาฐกถาพิเศษในแต่ละวาระของ **ศ. นพ.ประเวศ วะสี** เต็มไปด้วยปัญญา อันหมายถึงองค์ความรู้ในชั้นละเอียดที่เพียบพร้อมสำหรับแทงตลอดทุกสรรพปัญหา ผ่านการลำดับและถ่ายทอดออกมาเป็นระบบ ผู้ฟังสามารถเข้าถึงและนำไปปรับใช้ได้จริง

องค์ความรู้ที่แทงตลอดนั้น เป็นผลมาจากการมีทฤษฎีชี้นำที่ถูกต้อง และประสบการณ์ที่สั่งสมผ่านการลงมือทำตลอดทั้งชีวิตของอาจารย์

นิตยสารสานพลังฉบับนี้ คัดสรร ๒ ปาฐกถาสำคัญของ ศ. นพ.ประเวศ หนึ่งคือในวาระ ๑๕ ปี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่เสมือนหนึ่งการวางรากฐานที่เข้มแข็งให้กับสังคม และอีกหนึ่งคือในวาระส่งท้ายสถานการณ์โควิด ๑๙ อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพที่แท้จริงในตัวมนุษย์ และความมหัศจรรย์ในการรวมกลุ่มเพื่อข้ามผ่านปัญหาด้วยความตั้งมั่น

...๑...

พลังภาคี สร้างสังคมสุขภาวะ เมื่อ ‘นวัตกรรมทางสังคม’ สำคัญกว่า ‘เทคโนโลยี’

นิยามของ “พลังภาคี” ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญในการดำเนินงานขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ถูกถอดความให้เข้าใจและเห็นภาพได้อย่างชัดเจน จากการปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “**๑๕ ปี พลังภาคีสร้างสังคมสุขภาวะ**” ในเดือน ต.ค. ๒๕๖๕ โดย **ศ. นพ.ประเวศ วะสี** ซึ่งได้ตอกย้ำถึงหัวใจในสร้างสังคมสุขภาวะ ที่จะต้องมีพลังของ “ภาคี” อันเป็นการรวมตัว ร่วมคิด-ร่วมทำ ของทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามาทำงานร่วมกัน

ราษฎรอาวุโสท่านนี้มองว่า ภาคีถือเป็น “นวัตกรรมทางสังคม” ที่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมให้เกิดความสมดุล ซึ่งช่วง ๑๕ ปีที่ผ่านมา ภาคประชาชนได้สร้างนวัตกรรมทางสังคมขึ้นมาผ่านสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ที่เป็นอีกเครื่องมือภายใต้ “พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐” ซึ่งมีส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย

“นวัตกรรมทางสังคมจะมีความสำคัญในอนาคต เพราะเป็นเครื่องมือที่จะขับเคลื่อนให้เกิดความสมดุลระหว่างผู้คน ธรรมชาติ และสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาวะของประชาชนแบบองค์รวม เป็นสิ่งที่เราต้องให้ความสำคัญมากกว่านวัตกรรมทางเทคโนโลยี” ศ. นพ.ประเวศ เริ่มต้นขมวดถึงความสำคัญให้ทุกคนเข้าใจ

จากการแพทย์-สุขภาพ สู่นิยามใหม่ของ ‘สุขภาวะ’

สำหรับการพัฒนาการแพทย์ของประเทศไทย ศ. นพ.ประเวศ ได้ให้นิยามว่าเป็นมหากาพย์แห่งการสาธารณสุขและสุขภาพของไทย โดยได้เล่าย้อนกลับไปถึงในปี ๒๔๓๑ ที่เกิดการแพทย์ในประเทศ มีการสร้างโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นการแพทย์สมัยใหม่ก่อนที่อีก ๕๐ ปีต่อมา จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี ๒๔๘๔ ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นของกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) และเริ่มมีโครงสร้างบริการสุขภาพตามมา

“ผมอายุ ๑๐ ขวบ อยู่โรงเรียนต่างจังหวัด ทั้งจังหวัดไม่มีแพทย์เลย ใครไส้ติ่งก็เสียชีวิตเลย นั่นคือสภาพการณ์ในปี ๒๔๘๔” ศ. นพ.ประเวศ กล่าว

อย่างไรก็ตาม ในปี ๒๕๓๕ ได้เกิดกระบวนการคิดการมองเป็น “ระบบสุขภาพ” ที่จะทำให้ประชาชนมีสุขภาพดีอย่างถ้วนหน้า เกิดการวิจัยระบบสาธารณสุข เกิดโรงพยาบาลจังหวัด โรงพยาบาลอำเภอทุกแห่ง รวมทั้งมีสถาบันการวิจัยที่เป็นสมัยใหม่มากขึ้น

“ในขณะนั้นมีการตีความสุขภาพกันใหม่ว่า สุขภาพไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกาย อาการเจ็บป่วย หรือมดหมอหยูกยาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา เพื่อดึงให้ทุกฝ่ายมาเกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายการศึกษา การปกครองการเมือง หรือเรียกได้ว่าสุขภาพคือทั้งหมด” ศ. นพ.ประเวศ อธิบาย

ขณะเดียวกัน ศ. นพ.ประเวศ ได้อ้างอิงต่อถึงองค์การอนามัยโลก (WHO) ที่ระบุถึง ๕ ปัจจัยหลักเพื่อสุขภาพดีถ้วนหน้า ซึ่งได้ผ่านการคิดร่วมกันจากทั้งโลก คือ ๑. พฤติกรรมสุขภาพดี ๒. สิ่งแวดล้อมดี ๓. ชุมชนเข้มแข็งดี ๔. ระบบบริการสุขภาพดี และ ๕. นโยบายสาธารณะดี

ในส่วนของปัจจัยข้อที่ ๕ นี้เอง ที่อาจเป็นเรื่องยากที่สุดของปัจจัยเพื่อสุขภาพดีถ้วนหน้า เพราะการทำนโยบายสาธารณะนั้นอาจเรียกได้ว่าเป็น “**ปัญญาสูงสุดของชาติ**” อันเป็นการกำหนดทิศทางของประเทศ ซึ่งหากทำได้ดีก็คือ “วัฒนะ” แต่หากนโยบายไม่ดีก็คือ “หายนะ” และบทเรียนจากหลายประเทศก็เคยสะท้อนมาให้เราเห็นแล้วว่า การล่มสลายเนื่องจากสงคราม หรือการล้มละลายทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากนโยบายที่กำหนดประเทศ

“สช. จึงเกิดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ตรงนี้ โดยตลอดระยะเวลา ๑๕ ปีที่ผ่านมา สช. ได้จัดงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เป็นประจำทุกปี อันเป็นกระบวนการที่นำพาให้คนทุกภาคส่วน มาสังเคราะห์นโยบาย และมีฉันทมติร่วมกัน อันเป็นการริเริ่มการสร้างนโยบายจากประชาชน และคิดว่าประเทศไทยเป็นที่แรกในโลกที่ทำเรื่องนี้ ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาของสังคม ที่จะทำให้แก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง เพราะเกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วน” ศ. นพ.ประเวศ ฉายภาพ

> **สังคมสุขภาวะ คือ สิ่งสูงสุดของมนุษย์ ในอนาคตจะต้องใช้หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างคนและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอยู่อย่างเป็นธรรมในสังคม**

รวมพลังภาคี ‘สร้างสังคมสุขภาวะ’ คือสิ่งสูงสุดของมนุษย์

ศ. นพ.ประเวศ กล่าวต่อไปถึงความหมายของคำว่า “ภาคีสร้างสังคมสุขภาวะ” ซึ่งจะพบว่าเป็นคำที่มีความหมายยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งสูงสุดของมนุษยชาติ ที่หมายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและมีความเป็นธรรมอย่างถูกต้อง โดยคำว่าภาคีสังคมสุขภาวะนี้เอง จะเป็นกุญแจสร้างประเทศ และสร้างโลก เพื่อให้ทุกพื้นที่เรียกได้ว่าเป็น “แผ่นดินศานติสุข” คือการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมในทุกมิติ

“สังคมสุขภาวะ คือ สิ่งสูงสุดของมนุษย์ในอนาคตจะต้องใช้หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างคนและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอยู่อย่างเป็นธรรมในสังคม” ศ. นพ.ประเวศ ให้คำจำกัดความ

ราษฎรอาวุโส ท่านนี้วิเคราะห์อีกว่า ปัญหาใหญ่ของทั่วทั้งโลกในปัจจุบันพบว่ามีความขัดแย้ง ขาดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมดุล ส่งผลให้เสียความสมดุลอย่างรุนแรงในทุกมิติ ทั้งเรื่องธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งสาเหตุเนื่องมาจากทั้งโลกไม่ได้เห็นความสำคัญของสังคมสุขภาวะ หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นเป้าหมาย แต่กลับใช้หลักความมั่งคั่ง ร่ำรวย เป็นสิ่งกำหนดทิศทางอนาคต

“หลายประเทศในโลกมีแนวทางพัฒนาประเทศด้วยความมั่งคั่ง ไม่ได้เอาความสมดุลของการอยู่ร่วมกันมาเป็นที่ตั้ง อย่างเช่น สหรัฐอเมริกา มีความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะเกิดความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาเป็นประโยชน์ต่อประชาชนแค่ ๑% ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เกิดการแบ่งขั้วอย่างรุนแรง เสี่ยงต่อการเกิดสงครามกลางเมือง” ศ. นพ.ประเวศ ระบุ

ในส่วนของประเทศไทย ศ. นพ.ประเวศ มองว่าอีกหนึ่งกับดักที่ทำให้ประเทศยังทำอะไรไม่สำเร็จ อาจเนื่องมาจากวิธีคิด ด้วยปัจจุบันเราขาดการคิดในเชิงระบบและโครงสร้าง ซึ่งมหาวิทยาลัยทั่วประเทศควรสร้างพลังปัญญาที่สำคัญให้กับนักศึกษา เพราะที่ผ่านมาเราเน้นด้านเทคนิค แต่ยังขาดการคิดเชิงระบบและการจัดการ ที่จะเป็นหัวใจของการวางระบบในการแก้ไขปัญหาของสังคม โดยเฉพาะมิติทางสุขภาวะที่จะรู้ถึงโครงสร้างของปัญหา เครื่องมือ และวัตถุประสงค์ของสิ่งที่จะพัฒนาเพื่อองค์รวม

ศ. นพ.ประเวศ ยังกล่าวด้วยว่า การมาร่วมกันสร้างองค์รวมของระบบสุขภาพ จะช่วยสร้างให้เกิดคุณสมบัติใหม่อันมหัศจรรย์จึงอยากฝาก สช. และสังคม ให้มาร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายสร้างสังคมสุขภาวะ ที่จะช่วยให้สุขภาพกาย สุขภาพใจ สุขภาพสังคม และสุขภาพทางปัญญา ของพวกเราทุกคนดียิ่งขึ้น อันจะทำให้องค์รวมของสุขภาพดีตามไปด้วย และทำให้แผ่นดินไทยกลายเป็นแผ่นดินศานติสุข

“ที่ผ่านมาเราลงทุนสร้างระบบเพื่อนำไปสู่สังคมสุขภาวะกันมามากแล้ว เหมือนกับการหว่านพืชกันไว้ ถึงเวลาที่พวกเราควรเข้ามาเก็บเกี่ยว เข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย ต่อยอดให้เป็นสุขภาพองค์รวมอย่างทุกมิติ ด้วยการมาร่วมสร้างสังคมสุขภาวะให้เกิดขึ้นได้จริง และมีความยั่งยืน ซึ่งต้องฝาก สช. และทุกคนในประเทศไทยเพราะเกี่ยวข้องกันทั้งหมด ในการสร้างสังคมสุขภาวะให้ประเทศไทยเป็นแผ่นดินศานติสุขอย่างแท้จริง” ศ. นพ.ประเวศ แสดงโอวาททิ้งท้าย

...๒...

พลังพลเมืองที่ตื่นรู้และกัมมันตะ

ทำให้ประเทศไทยติดปีกบินได้อย่างมหัศจรรย์

อีกหนึ่งปัญญาที่ **ศ. นพ.ประเวศ วะสี** แสดงผ่านการปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “พลังพลเมืองหัวใจเพื่อเพื่อนมนุษย์กู้วิกฤตโควิด ๑๙” ในช่วงเดือน พ.ย. ๒๕๖๔ ได้ชี้ชัดลงไปว่า “**พลังพลเมืองที่ตื่นรู้**” และ “**กัมมันตะ**” คือสิ่งที่จะทำให้ประเทศไทยขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

ศ. นพ.ประเวศ เริ่มต้นปาฐกถาพิเศษด้วยการให้หลักคิดว่า ไม่ว่าจะมีเรื่องเลวร้ายอะไรเกิดขึ้น เราจะต้องหาทางเอากำไรจากมันเสมอ ซึ่ง ณ วันนี้ คือการหาทางเอากำไรจากการระบาดของโควิด ๑๙

สำหรับกำไรที่สูงสุดนั้นคือ “ปัญญา” คือการทำให้เราฉลาดขึ้น ซึ่งไม่ว่าอะไรจะเกิดกับเรา หากทำให้เราฉลาดขึ้นย่อมเป็นกำไร

ที่สำคัญ เช่นเดียวกับโควิด ๑๙ ที่ไม่ว่าความเลวร้ายอันตรายของมันจะใหญ่หลวงเท่าไรก็ตาม แต่ก็ได้นำมาซึ่งสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นกับสังคมไทย นั่นคือการกระตุ้นจิตสำนึกที่อยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน

“จิตสำนึกที่อยู่ในตัวมนุษย์เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่เหมือนพลังนิวเคลียร์ที่ซ่อนอยู่ข้างในตัวเรา ดังที่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงใช้คำว่าระเบิดออกจากข้างใน เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ในความเป็นมนุษย์”

ศ. นพ.ประเวศ กล่าวว่า ประเทศไทยเรามีทรัพยากรต่างๆ มากมาย ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม หรือทรัพยากรมนุษย์ต่างๆ หากแต่ประเทศไทยกลับติดอยู่ในสภาวะวิกฤตอย่างเรื้อรัง ที่ทำอย่างไรก็ยังก้าวข้ามไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็น “วิกฤตการเมือง” ที่ผ่านมาเกือบร้อยปีแต่ยังพัฒนาประชาธิปไตยไม่สำเร็จ และยังไม่เห็นเค้าลางที่จะนำไปสู่จุดลงตัวได้อย่างไร

“เราแก้ไขปัญหา ๓ อย่างนี้ไม่สำเร็จ เพราะเราไม่เข้าใจประเด็นสำคัญว่าอะไรที่จะทำให้ดีขึ้น เศรษฐกิจเราทุ่มลงเงินไปเท่าไรก็ไม่สำเร็จ การเมือง เราทำรัฐธรรมนูญไปกว่า ๒๐ ฉบับแล้วก็ไม่สำเร็จ หรือศีลธรรมเรามีพระสอนเท่าไรก็ไม่สำเร็จ”

ศ. นพ.ประเวศ ระบุว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้ชาติหลุดพ้นออกจากวิกฤต นั่นคือ **“พลังพลเมืองที่ตื่นรู้”** ซึ่งประเทศไทยเรามีคนที่หวังดี อยากให้เกิดสิ่งดีๆ ขึ้นกับบ้านเมืองอยู่มาก ฉะนั้นถ้าเราจับประเด็นและขับเคลื่อนจุดนี้ได้ เราจะสามารถแก้ปัญหาของประเทศไทยได้ทั้งหมด ไม่เพียงเฉพาะโควิด ๑๙ แต่ยังรวมถึงปัญหาเรื่องอื่นๆ โดยเราต้องถือโอกาสที่โควิด ๑๙ นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาของประเทศ

ราษฎรอาวุโสรายนี้มองว่า เนื่องจากไทยตั้งอยู่ในภูมิประเทศ ที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ในพื้นที่จำเพาะ อากาศไม่หนาวจัด ไม่มีภัยพิบัติ แผ่นดินไหว หรือพายุรุนแรง สภาพแบบนี้ทำให้คนไทยเป็นคนใจดี สบายๆ แต่ขณะเดียวกันด้วยความสบายเพราะไม่มีอันตรายอะไรทำให้ไม่ต้องคิด ไม่ต้องวางแผน ไม่ต้องเตรียมอะไรล่วงหน้า ก็ทำให้คนไทยตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ตื่นรู้ไม่ตื่นตัว ซึ่งนี่เป็นทวิลักษณ์ หรือลักษณะสองด้านของสรรพสิ่ง ที่มีข้อดีก็ต้องมีข้อเสีย

“แต่ขณะนี้เหตุการณ์เปลี่ยนไปแล้ว ไม่เหมือนเดิม สังคมมีความซับซ้อน เกิดความโกลาหล เกิดวิกฤตได้เป็นประจำ และสังคมที่ซับซ้อนนี้ก็ยิ่งจัดการยาก การใช้เครื่องมือเก่าๆ อย่างอำนาจ เงิน หรือความรู้สำเร็จรูปที่ตายตัวแบบเดิมก็ไม่ได้ผลอีกต่อไป”

นพ.ประเวศ ให้นิยามว่า คลื่นวิกฤตลูกที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นคลื่นวิกฤตที่ยากที่สุด เพราะไม่มีใครเข้าใจมัน ซึ่งหากเรารู้ว่าศัตรูคือใครเรายังกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะเอาชนะได้ หากในสังคมปัจจุบันเราไม่รู้

ว่าศัตรูคือใคร เพราะสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นซับซ้อนมาก และดีหรือไม่ดีศัตรูอาจเป็น “ตัวเราเอง” คือความอ่อนแอของเราเอง

ดังนั้นการจับจุดเหล่านี้ให้ได้ เพื่อใช้โควิด ๑๙ มาช่วยเรา นั่นก็คือผลพวงจากการระบาดที่ทำให้ผู้คนล้มตาย ใช้ชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ซึ่งได้ไปกระตุ้น “เมล็ดพันธุ์แห่งความดี” ที่มีอยู่ในหัวใจของมนุษย์ทุกคน

ศ. นพ.ประเวศ อธิบายว่า **มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในหัวใจ นั่นคือมนุษย์มีโครงสร้างในสมองที่เรียกว่า** Social Brain **เมื่อเห็นใครมีความทุกข์ยาก ก็จะเกิดความเห็นใจ** (empathy) **อยากช่วยเหลือ อยากทำความดี** (altruism) **ซึ่งนี่เป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในตัวทุกคน หากแต่ที่ผ่านมาอาจซ่อนอยู่ลึกและโดนสิ่งต่าง ๆ มา**

บังเอาไว้ ไม่ว่าจะเรื่องวิชาการ กฎหมายกฎระเบียบ หรือมายาคติต่าง ๆ มาบดบังจนมองไม่เห็นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีนี้

“อย่างระบบราชการเป็นระบบอำนาจควบคุม มีกฎหมายกฎระเบียบ ประกาศ คำสั่งต่างๆ กว่า ๑.๓ แสนฉบับ ที่มัดตัวจนทำให้คนกระดิกไม่ได้ เพราะไม่กล้าทำผิดระเบียบราชการ ทุกคนก็จะตั้งอยู่ในที่ของตัวเอง ไม่กล้าออกจากกรอบ แต่เมื่อโควิดมาระบาดคราวนี้ได้ทำให้เกิดบิกแบงหรือการระเบิดตูมใหญ่ของจิตสำนึก เมื่อเห็นเพื่อนมนุษย์เกิดความทุกข์ยาก และกฎหมายกฎระเบียบอะไรก็ไม่สำคัญเท่าชีวิตเพื่อนมนุษย์ ฉะนั้นคนจึงออกนอกกรอบเพื่อช่วยเหลือกัน”

ท่านอาจารย์ ยังยกตัวอย่างถึงสิ่งที่เราได้เห็นผู้คนปรับตัว เช่น แพทย์เฉพาะทางที่กล้าออกจากกรอบเดิมของตัวเองแล้วมาร่วมบริการปฐมภูมิ หรือนักธุรกิจ ข้าราชการมาทำเรื่องกองทุน ซื้ออาหารแจกคน และอีกสารพัดอย่าง เหล่านี้เป็นสิ่งยิ่งใหญ่ที่สุดที่เกิดขึ้นจากโควิด คือการเกิดบิกแบงของคนไทย หัวใจเพื่อเพื่อนมนุษย์

มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในหัวใจ นั่นคือมนุษย์มีโครงสร้างในสมองที่เรียกว่า Social Brain *เมื่อเห็นใครมีความทุกข์ยาก ก็จะเกิดความเห็นใจ* (empathy) *อยากช่วยเหลือ อยากทำ ความดี* (altruism) ซึ่งนี่เป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในตัวทุกคน หากแต่ที่ผ่านมาอาจซ่อนอยู่ลึกและโดนสิ่งต่างๆ มาบังเอาไว้ ไม่ว่าจะเรื่องวิชาการ กฎหมายกฎระเบียบ หรือมายาคติต่างๆ มาบดบังจนมองไม่เห็นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีนี้

“มันทำให้เราก้าวข้ามกรอบรวมถึงอุปสรรคทุกชนิด ที่ป้องกันคนไทยไม่ให้มีศักยภาพ เหมือนกับติดคุกที่มองไม่เห็น แต่พอเรากระตุ้นจิตสำนึกนี้แล้วเหมือนได้ออกจากคุก ถูกปล่อยเป็นอิสระ ดังนั้นพลังพลเมืองที่ตื่นรู้นี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้เรารู้ว่ามายาคติต่างๆ ไม่ใช่ความจริง แต่ความจริงคือเรามีหัวใจเพื่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่า แล้วเราก็อยากทำอะไรดีๆ ให้เกิดขึ้น”

นพ.ประเวศ กล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้มีค่ายิ่ง เราจึงต้องเห็นคุณค่าและนำมาขยายผล ซึ่งหากเรามี**พลังพลเมืองที่ตื่นรู้และแฝงด้วยกัมมันตะ** หรือ Active Citizen เกิดขึ้นทั่วประเทศ ก็จะเป็นคำตอบที่ทำให้เราก้าวข้ามวิกฤตทุกอย่าง ทั้งการเมืองเศรษฐกิจ และศีลธรรม

สำหรับพลังพลเมืองที่ตื่นรู้และกัมมันตะ คือการที่คนไทยทุกคนไม่หลับใหล มีสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ทั้งของตนเองและของเพื่อนมนุษย์ทุกคน เมื่อมีสำนึกนี้ก็จะทำให้เราสามารถทำอะไรดีๆ เพื่อเพื่อนมนุษย์ไม่ได้คำนึงถึงฐานะ การศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน แต่มีอิสระ มีความสุข รวมถึงรู้สึกมีศักยภาพในตัว ที่จะทำอะไรดีๆ เพื่อผู้อื่น เมื่อรวมคนไทยทุกคนก็จะมีพลังที่ยิ่งใหญ่ที่จะทำอะไรก็ได้

ขณะเดียวกันยังต้องมีการรวมตัวเป็นกลุ่ม เพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ซึ่งตรงกับหลักธรรมะ “อปริหานิยธรรม” โดยร่วมกันเรียนรู้และการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ไม่ใช่การเรียนโดยการท่องหนังสือ ที่ระบบการศึกษาไทยทำมากว่าร้อยปี หรือความรู้ที่เป็นวิชาสำเร็จรูปที่ไม่มีพลังและใช้ไม่ได้ผลในสังคมที่ซับซ้อน

ศ. นพ.ประเวศ ยกงานวิจัยอังกฤษของ โรเบิร์ต แซมเบอร์ ที่หาคำตอบว่าทำไมการพัฒนาบนโลกนี้จึงไม่ได้ผล ซึ่งเขาสรุปว่าเป็นเพราะมีการ “ใช้ความรู้ โดยไม่เรียนรู้” นั่นคือการใช้ความรู้สำเร็จรูป เนื่องจากสิ่งต่างๆ มีความซับซ้อนและยาก จึงต้องเรียนรู้เข้าไปในสถานการณ์จริง และการเรียนรู้คนเดียวก็จะไม่สำเร็จ เพราะยังมีคนหรือองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวที่จะต้องมาร่วมเรียนรู้ด้วย เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ หรือ Interactive Learning Through Action

“ถ้าคนเราอยู่เดี่ยวๆ จะไม่รู้เรื่องอะไร เหมือนกับคนโง่ แต่ถ้ามารวมตัวเป็นกลุ่ม มีการเรียนรู้ร่วมกัน มันจะเกิดอัจฉริยภาพขึ้นหรือเรียกว่า Group Genius **ฉะนั้นการมาเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ จะทำให้ทุกคนกลายเป็นคนเก่งร่วมกัน เกิดนวัตกรรม อัจฉริยภาพกลุ่ม หรือ** Collective Wisdom **ที่จะกลายเป็นพลังมหาศาลและฝ่าความยากทุกชนิดให้ไปสู่ความสำเร็จได้ แล้วสุดท้ายที่จะเกิดขึ้นคือทุกคนมีความสุขประดุจบรรลุนิพพาน”**

ศ. นพ.ประเวศ ยังมองอีกว่าปัจจุบันเรามีเครื่องมืออยู่เยอะ ทั้งจากหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และอื่นๆ ที่ช่วยกันสร้างขึ้นมา ซึ่งหากร่วมกันขับเคลื่อนไปพร้อมกับทำความเข้าใจเรื่องพลังพลเมืองตื่นรู้และกัมมันตะ เราจะสามารถแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมทำให้ไทยเป็นประเทศที่งดงาม ประสบความสำเร็จ มีสมรรถนะสูง หรือเจริญไปสู่สังคมศรีอารยะได้

“คนไทยเป็นคนดี อย่าไปเข้าใจผิดว่าเป็นคนไม่ดี หลายเรื่องเราดีกว่าชาติตะวันตก แต่สิ่งที่เราขาดคือการคิดเชิงระบบและการจัดการ ซึ่งจะทำให้เรามีพลังที่จะขับเคลื่อน โดยถ้าเราออกแบบระบบประเทศไทยให้ดี และประกอบโครงสร้างให้ครบ ก็จะทำให้ประเทศไทยติดปีกบินได้อย่างมหัศจรรย์ ฉะนั้นเราอย่าได้ท้อถอย ถึงแม้มีวิกฤตอย่างไรอย่าหมดหวัง อย่าไปเกลียดประเทศไทย แต่เราจับประเด็นให้ได้ มาช่วยกันนำพาประเทศไทยไปข้างหน้าให้ได้” ศ. นพ.ประเวศ ทิ้งท้าย

แด่ท่านอาจารย์ ประเวศ วะสี

... นพ.วิชัย โชควิวัฒน

ในที่สุด ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ก็ได้ละสังขารจากโลกนี้ไปในวัย ๙๓ ปี ๓ เดือน ๕ วัน เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๙ เวลา ๒๐.๕๓ น.

ท่านอาจารย์ประเวศ คือ อภิชาตบุตรแห่งสยามประเทศโดยแท้

บิดาท่านอาจารย์ประเวศ เป็นชาวบ้านป่า กาญจนบุรี ท่านมีชีวิตฝ่าความยากลำบาก และเจริญเติบโตผ่านระบบการศึกษาเข้ามาเรียนในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา โดยต้องมาอาศัยกินอยู่หลับนอนที่โรงเรียนพาณิชยการพระนคร โดยใช้โต๊ะนักเรียนมาเรียงต่อกันเป็นเตียงนอน และเรียนจนจบแพทย์ ได้ทุนอานันทมหิดลไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยระหว่างศึกษาในสหรัฐซึ่งคนอเมริกันมีความขยันขันแข็งในการงานมาก ตามหลัก “จริยธรรมของชาวคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์” (Protestant Ethics) ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันที่ดูแลอาจารย์ประเวศบันทึกไว้ว่า ทุกเช้าเมื่อไปถึงที่ทำงานแต่เช้า ก็พบว่าอาจารย์ประเวศ ไปทำงานก่อนแล้ว และตอนค่ำเมื่อกลับจากที่ทำงานก็ยังเห็นในห้องท่านอาจารย์ประเวศยังเปิดไฟทำงานอยู่เสมอ เมื่อจบการศึกษา คนทั่วไปจะมีบทความวิชาการตีพิมพ์ด้วยความยากลำบากเพียงหนึ่งบทความ แต่อาจารย์ประเวศ มีบทความตีพิมพ์ในวารสารชั้นนำถึง ๔ บทความ

“ผลงานของท่านอาจารย์ประเวศ ในฐานะลูกชาวบ้านป่าคนหนึ่ง สร้างคุณูปการให้แก่ประเทศชาติ และประชาชนคนไทยมาได้มากมายเช่นนี้ เป็นหน้าที่ของคนรุ่นเรา และรุ่นต่อๆ ไป จะต้องสืบสานต่อไป”

เมื่อกลับมาประเทศไทย ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สร้างตึกอานันทราช เพื่อให้เป็นทั้งที่ทำงาน ศึกษาวิจัย บริการผู้ป่วย และสอนนักศึกษาแพทย์รวมทั้งแพทย์ประจำบ้าน

ไม่นานชื่อเสียงของอาจารย์ก็เป็นที่เลื่องลือทั้งด้านความรู้ทางวิชาการ การอุทิศตนเอาใจใส่ดูแลรักษาผู้ป่วย การทำหน้าที่ครูแพทย์ และการรักษาเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพ จนเป็นที่ยอมรับนับถือและเคารพยกย่องจากคณาจารย์และนักศึกษาแพทย์ และเป็นผู้ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ถวายปริญญาบัตรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อพระราชทานแก่บัณฑิตแพทย์ที่จบการศึกษา

หลังจากนั้นอาจารย์ประเวศ ก็เริ่มขยายบทบาทจากหน้าที่ของครูแพทย์ โดยเริ่มทำการปฏิรูประบบบริหารของศิริราช ร่วมกับอาจารย์หัวก้าวหน้าหลายท่าน ขจัดการทุจริตคอร์รัปชัน ทำให้โรงพยาบาลที่มีสภาพเป็น “น้ำบ่อทราย” มีเงินบริจาคไหลเข้าจากผู้มีจิตศรัทธา แต่ “ขาดทุนอย่างต่อเนื่อง” ให้กลับมามีผลกำไร และคณาจารย์รุ่นต่อๆ มา ได้เอาจริงเอาจังกับเรื่องนี้ จนศิริราชและมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นมหาวิทยาลัยที่มีความมั่งคั่งที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศ ต่อจากนั้นอาจารย์ประเวศ ก็ขยายวงออกไปปฏิรูปการศึกษาแพทยศาสตร์ และแพทยสภา ทำให้มีระบบการฝึกอบรมแพทย์เฉพาะทาง เพื่อแก้ปัญหา “แพทย์ไปนอก” ซึ่งนอกจากจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้แล้ว ยังทำให้ประเทศไทยสามารถสร้างแพทย์ผู้เชี่ยวชาญขึ้นในประเทศได้จำนวนมาก โดยลงทุนต่ำกว่าส่งไปเรียนเมืองนอกหลายเท่า เมื่อเกิดกรณีตึกโรงแรมรอยัลพลาซ่าถล่มที่นครราชสีมา แพทย์ไทยสามารถมุดลงไปตัดขาคนไข้ที่ติดอยู่ใต้ตึก โดยหมอดมยาเข้าไปดมยาทางอีกอุโมงค์หนึ่ง ในสภาพที่คนเจ็บอยู่ในท่าคว่ำหน้า สามารถผ่าตัดสำเร็จช่วยชีวิตคนไข้ไว้ได้ แม้เมื่อผ่าตัดเสร็จคนไข้จะช็อกที่ปากหลุม ก็แก้ช็อกได้ สามารถนำส่งโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา และต่อมาส่งต่อไปรักษาที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดชได้

ระบบการแพทย์และสาธารณสุขของประเทศไทยที่สามารถพัฒนาเป็นเมดิคัลฮับ สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำให้ประเทศ ส่วนหนึ่งได้อานิสงส์มาจากระบบการสร้างผู้เชี่ยวชาญที่เริ่มต้นจากเมื่อราว ๕๐ ปีมาแล้ว

หลังจาก “ปฏิรูประบบการแพทย์” โดยมีการ “วิพากษ์” เรื่องจริยธรรมในวงการแพทย์อย่างเป็นระบบ โดยการนำเสนอบทความชุด “บันทึกเวชกรรมไทย” แล้ว ท่านอาจารย์ประเวศเห็นว่าระบบ “การแพทย์” เป็นเพียงระบบย่อยของ “ระบบสาธารณสุข” ท่านจึงขยายบทบาทเข้ามาร่วมงานกับ “นักสาธารณสุข” คนสำคัญๆ เช่น นายแพทย์สมบูรณ์ วัชโรทัย นายแพทย์ไพโรจน์ นิงสานนท์ นายแพทย์อมร นนทสุต นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ฯลฯ ทำให้ได้เรียนรู้ “โลกกว้าง” ของระบบสาธารณสุข โดยพบว่าบรรดานักสาธารณสุข “หัวก้าวหน้า” เหล่านั้น ยังมี “บารมี” ไม่พอ จึงต้องเสาะหาผู้มี “บารมี” ดังกล่าวมาเป็น “หัวขบวน” ซึ่งพบว่าคือ ศาสตราจารย์นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว ผู้ร่วมกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม และหลวงนิตย์ เวชชวิศิษฐ สร้างโรงพยาบาลจังหวัดจนครบทุกจังหวัด และสร้างโรงเรียนพยาบาลขึ้นจำนวนมาก จนผลิตพยาบาลออกไปประจำได้ทั่วประเทศ ท่านจึงได้ไปเชื้อเชิญให้มาร่วม “ขบวนการ”

ขณะเดียวกันท่านก็ได้เขียน “คัมภีร์” การปฏิรูประบบสาธารณสุขขึ้นเล่มหนึ่งชื่อ “สาธารณสุขเพื่อมวลชน” ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ในชุด “รักเมืองไทย” ในโอกาสครบรอบ ๘๐ ปี ชาตกาลของพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พร้อมกับหนังสือสำคัญอีกหนึ่งเล่ม คือ “พุทธธรรม” ของ “พระศรีวิสุทธิโมลี” ซึ่งปัจจุบันคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

การเข้าสู่วงการสาธารณสุขของท่านอาจารย์ประเวศ เกิดขึ้นในระยะเดียวกันกับการก่อตัวของ “ขบวนการแพทย์ชนบท” ซึ่งทุกคนเคารพรักท่านอาจารย์ประเวศ ทั้งด้านสติปัญญาความรู้ความสามารถ และคุณธรรมจริยธรรมอันสูงส่งงดงามของท่าน บารมีของท่านอาจารย์ประเวศ มีส่วนสำคัญทำให้ “ผู้ใหญ่” ในกระทรวงสาธารณสุขมีความ “เข้าใจ” และ “ไว้วางใจ” คนหนุ่มสาว “ไฟแรง” และหลายคนมี “ความร้อนแรง” ทั้งคำพูด ท่าที จนถูกกล่าวหาว่าเป็น “พวกอั้งยี่” ผลคือ สามารถผนึกกำลังคนต่างรุ่นต่างแนวคิดให้มาร่วมกันทำงาน ก่อให้เกิดการ “ปฏิรูประบบสาธารณสุข” ทำให้เกิดโครงการพัฒนาโรงพยาบาลอำเภอ โครงการก่อสร้างโรงพยาบาลอำเภอครบทุกอำเภอ โครงการสร้างสถานีอนามัยครบทุกตำบล การรณรงค์ต่อต้านบุหรี่ ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล ฯลฯ

การปฏิรูประบบสาธารณสุข ซึ่งต่อมาขยายขอบเขตเป็นการปฏิรูประบบ “สุขภาพ” ต้องเผชิญปัญหาอุปสรรคมากมาย แต่ด้วย ปัญญา บารมีของท่านอาจารย์ประเวศ ทำให้สามารถฟันฝ่าและก้าวข้ามวิกฤตเหล่านี้มาได้ด้วยดี เช่น **ประการแรก** เมื่อฝ่ายการเมืองใช้อำนาจ “ยุบ” คณะกรรมการระบาดวิทยาแห่งชาติ องค์กรดังกล่าวก็สามารถ “เกิดใหม่” เป็นมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ **ประการที่สอง** เมื่อกลุ่มแพทย์ชนบท

ทำท่าจะ “แตกคอ” กัน สร้างความวิตกให้แก่นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ จึงขอให้ท่านอาจารย์ประเวศ มาช่วยเป็น “กาวใจ” โดยให้อาจารย์เรียกแต่ละคนมา “ปรับความเข้าใจกัน” แต่อัจฉริยภาพของท่านอาจารย์ประเวศ เห็นว่า การเรียกมาคุยปรับความเข้าใจกัน ไม่มีทางเกิดผลสำเร็จ จึงแนะนำให้มาตั้งกลุ่มร่วมกันคิด ร่วมกันทำงาน โดยใช้**หลักอปริหานิยธรรม** และ**หลักกัลยาณมิตร** ทำให้กลุ่มแพทย์ชนบทที่มาประชุมกันเป็นประจำทุกเดือนที่สามพราน สามารถเป็น “ขุมความคิด” (Think Tank) สร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนได้มากมายยาวนานถึง ๓๗ ปี โดยท่านอาจารย์ประเวศมานั่งหัวโต๊ะ เป็นประธานทุกเดือน ไม่เคยขาด ได้ร่วมคิด ร่วมหาข้อสรุป และกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนต่างๆ อย่างได้ผลสืบมา

จากแวดวงสาธารณสุข ท่านอาจารย์ประเวศมีบทบาทในการเสนอความคิดเห็นทางการเมืองอย่างกล้าหาญมาอย่างต่อเนื่องในฐานะ “ราษฎรอาวุโส” ทำให้อาจารย์ตกเป็น “เป้า” และสุ่มเสี่ยงต่ออันตรายอย่างมาก ครั้งหนึ่งถึงขั้นมีคนเอา “หัวหมา” ไปโยนเข้าในรั้วบ้าน พร้อมข้อความสั้นๆ ว่า “คราวนี้หัวหมา คราวหน้าหัวมึง” แต่อาจารย์ก็ยังคง “ยืนเด่นโดยท้าทาย” มาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร ประกาศจะอดข้าวจนตายที่หน้ารัฐสภา “ถ้าไม่มีรัฐธรรมนูญที่เขียนโดยประชาชน” ครั้งนั้น ท่านอาจารย์มารุต บุนนาค ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้แสดงภาวะผู้นำโดยการประกาศแต่งตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” มีท่านอาจารย์ประเวศ เป็นประธาน ทำให้ท่านถูกวิจารณ์โดยบางคนว่า “ไปรับใช้ประชาธิปัตย์ทำไม” แต่ท่านอาจารย์หาได้ “หวั่นไหวในโลกธรรม” จาก “เสียงนกเสียงกา” เหล่านั้นไม่ จึงเดินหน้าใช้เวลา ๓ ปี ขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ จนเกิด “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่เป็นรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดฉบับหนึ่งของประเทศ น่าเสียดายที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีอายุแค่ ๙ ปี ก็ถูกฉีกทิ้ง และกลายมาเป็นฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่เป็นมรดกบาปของประชาชนคนไทยมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ผลงานของท่านอาจารย์ประเวศ ในฐานะลูกชาวป่าคนหนึ่ง สร้างคุณูปการให้แก่ประเทศชาติและประชาชนคนไทยมาได้มากมายเช่นนี้ เป็นหน้าที่ของคนรุ่นเรา และรุ่นต่อๆ ไป จะต้องสืบสานต่อไป

เมื่อสมเด็จฯ พระบรมราชชนก พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทยสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ท่านได้สร้างคุณูปการให้แก่วงการแพทย์ไว้มากมาย พระราโชวาทองค์สำคัญของพระองค์ท่าน ที่จารึกไว้ ณ ฐานพระราชานุสาวรีย์ของพระองค์ท่านในกระทรวงสาธารณสุข มีข้อความว่า

ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง
ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง
ลาภ ทรัพย์ และเกียรติยศ จะตกมาแก่ท่านเอง
ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์

สองปีเศษหลังจากสมเด็จฯ พระบรมราชชนกสวรรคต ท่านอาจารย์ประเวศก็ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และท่านคือแบบอย่างของผู้ที่เดินตามรอยพระยุคลบาท และพระราโชวาทของสมเด็จฯ พระบรมราชชนก โดยแท้

ขอให้ดวงวิญญาณของอาจารย์จงไปสู่สุคติในสรวงสวรรค์

สถาปนา ๑๙ ปี สช.

รำลึกมรดกทางปัญญา ‘นพ.ประเวศ’

เมื่อวันที่ ๖ มี.ค. ๒๕๖๙ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) จัดงานเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ ๑๙ ปี สช. และ **ร่วมรำลึกอาจารย์ประเวศ วะสี “มรดกความคิด ก้าวสู่ อนาคตสุขภาพไทย”** โดยกิจกรรมในช่วงเช้ามีการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ พร้อมจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับเกียรติประวัติ ชีวิต และผลงานของ นพ.ประเวศ อาทิ ของใช้ส่วนตัว ผลงานเขียนและคลังความรู้ ฯลฯ

นพ.สุเทพ เพชรมาก เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) บอกว่า การจัดงานในปี ๒๕๖๙ ซึ่งตรงกับวาระ ๑๙ ปี สถาปนา สช. ถือเป็นวาระพิเศษในการรำลึกถึง นพ.ประเวศ และสิ่งที่ นพ.ประเวศ ได้ทำมาตลอดหลายทศวรรษ จนทำให้คนจำนวนมากได้ใช้เป็นหลักคิดและเกิดเป็นแรงบันดาลใจ ซึ่งหลังจากนี้ สช. จะร่วมกับภาคีเครือข่าย และลูกศิษย์ของ นพ.ประเวศ เพื่อคิดว่าจะช่วยกันสืบสานต่อแนวคิด นพ.ประเวศ ต่อไปได้อย่างไร

นอกจากนี้ ภายในงานยังได้รับเกียรติจากผู้หลักผู้ใหญ่ในแวดวงสุขภาพ ซึ่งล้วนแต่เป็นลูกศิษย์ของ นพ.ประเวศ ร่วมบอกเล่าประสบการณ์และถ่ายทอดมรดกความคิด-ปัญญาที่ นพ.ประเวศ ฝากไว้ให้กับแผ่นดินไทย

รศ. นพ.สุรเกียรติ อาชานานุภาพ
อดีตประธานมูลนิธิหมอชาวบ้าน และ
บรรณาธิการสำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน

ผมโชคดีมากที่ได้ทำงานกับอาจารย์ประเวศ วะสี เรื่องหมอชาวบ้าน ซึ่งจะครบ ๔๗ ปี ในเดือนเมษายน ๒๕๖๙ นี้พอดี ฉบับแรกออกเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ นับเป็นเส้นทางเดินที่ยาวไกลมาก เกินครึ่งชีวิตของผม

ผมรู้จักอาจารย์ตั้งแต่เป็นนักศึกษาแพทย์ปีที่ ๖ ที่รามาธิบดี ซึ่งขณะนั้นผมได้ทำวารสาร **“นักศึกษาแพทย์สัมพันธ์”** ของ**ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย (ศนพท.)** ในปี ๒๕๑๓ ก็ได้มีโอกาสเชิญอาจารย์มาพูดคุย ผมได้จดบันทึกและถอดเรื่องเป็นบทนำ - **“แพทย์กับลักษณะของปัญญาชน”** (ตีพิมพ์ในวารสารฯ ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓) ซึ่งเนื้อหาโดยสรุปได้สอนให้แพทย์มีจิตสาธารณะ และพูดถึงการปรับหลักสูตรแพทย์ให้เหมาะสมกว่าเดิม

๔๗ ปี ที่ผมรับใช้ช่วยอาจารย์ทำงานออกนิตยสารทุกเดือน อาจารย์มีคอลัมน์ประจำ ๒ คอลัมน์ ได้แก่ คอลัมน์ **“คุยกับผู้อ่าน”** ซึ่งเป็นบทบรรณาธิการ และคอลัมน์ **“บนเส้นทางชีวิต”** ซึ่งเป็นคอลัมน์หลัก เขียนทุกเดือน ไม่เคยเว้น

เมื่อเดือนที่แล้วได้รับต้นฉบับบทความคอลัมน์ “บนเส้นทางชีวิต” จาก **รศ. พญ.จันทพงษ์ วะสี** ซึ่งอาจารย์เขียนฝากไว้เมื่อ ๑๕ ปีที่แล้ว ตอนที่อาจารย์มีอายุ ๗๙ ปี บทความอันนับว่าเป็น **“บนเส้นทางชีวิตบทสุดท้าย”** นี้ใช้ชื่อว่า **“คำอำลา”** ได้ตีพิมพ์ในนิตยสารหมอชาวบ้าน ฉบับเดือนมีนาคม ๒๕๖๙ เป็นข้อคิดจากประสบการณ์ชีวิต ๑๐ ข้อ ที่อาจารย์ฝากไว้ในคำอำลา โดยสรุปดังนี้

๑ **การเกิดมาในโลกนี้ ต้องช่วยให้โลกดีขึ้น**

๒ **ความใฝ่ฝันหรือจินตนาการ** จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ ให้กล้าฝัน กล้าจินตนาการใหญ่ วางเป้าหมายชีวิตใหญ่ๆ เพื่อคนอื่น

๓ **ความเพียรยังให้เกิดสุขและความมหัศจรรย์** ใช้ความเพียรพยายาม ยืนหยัด มุ่งมั่นทำงานต่างๆ ให้สำเร็จแล้วจะมีความสุข

๔ **ปัญญาจากฐานความจริงของชีวิตและการอยู่ร่วมกัน** ใช้ปัญญาที่มีฐานจากความจริงของชีวิต และการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

๕ **การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ** (Interactive Learning through Action) ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาจากฐานความจริงของชีวิตและการอยู่ร่วม

๖ **การสร้างภูมิคุ้มกันจากความเสื่อม** โดยเฉพาะคนที่มีความสำเร็จ อย่าประมาท จะทำให้ความสำเร็จพาไปสู่ความล้มเหลว ด้วยความประมาท ด้วยความหยิ่งผยอง ด้วยอหังการ ด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ อาจารย์เตือนตรงนี้ไว้ว่า **“ยิ่งสำเร็จ ยิ่งต้องระวัง”** จึงต้องมีภูมิคุ้มกัน ตรงนี้ ผมตีความว่า ภูมิคุ้มกันนี้ก็คือการมีสติในทุกย่างก้าวนั่นเอง

๗ **ปัญญาเชิงโครงสร้าง** ให้เข้าใจโครงสร้างหรือระบบสังคมในแต่ละที่ แต่ละแห่ง ถ้าโครงสร้างไม่ดี ต่อให้อบรมธรรมะ ศีลธรรม หรือสอนว่าคอร์รัปชันไม่ดีอย่างไร เมื่ออยู่ในโครงสร้างนั้นก็หนีไม่พ้นที่จะตกเข้าไปในหลุมพรางหรือหลุมดำนั้นได้ เราจึงต้องมีปัญญาเชิงโครงสร้าง ซึ่งผมตีความว่า คือการคิดเชิงระบบ (system thinking) นั่นเอง

๘ **การออกจากมายาคติ** มายาคติมีหลายเรื่อง อาจารย์ยกตัวอย่าง ๓ เรื่องที่สำคัญ ได้แก่ **(๑) การให้ความสำคัญกับความรู้ในตำรามากกว่าความรู้ในตัวคน** อาจารย์อธิบายว่าสองอย่างนี้ต่างกันอย่างไร ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวคน ทุกคนจะมีศักดิ์ศรี มีความมั่นใจที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ **(๒) การให้ความสำคัญกับความเป็นทางการ (formal)** มากกว่าความไม่เป็นทางการ (informal) หากเราเน้นความเป็นทางการมากก็จะนำไปสู่มายาคติข้อที่ ๓ คือ เน้นรูปแบบมากกว่าสาระ **(๓) การให้ความสำคัญกับรูปแบบมากกว่าสาระ** ซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นทั่วไปในสังคมไทย ที่ติดรูปแบบ ติดความเป็นทางการ ผมถือว่าคำสอนเรื่อง “การออกจากมายาคติ” นี้ เป็นคำเตือนที่สำคัญ

๙ **INN – โครงสร้างใหม่** ในการปลดปล่อยชีวิตสู่อิสรภาพ ศักยภาพ และความสุข คือ I=Individual, N=Nodes, N=Networks

๑๐ **จุดเปลี่ยนอารยธรรม** จุดเปลี่ยนของอารยธรรมจาก ๕๐๐ ปีที่โลกตะวันตกที่มีความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และมีอาวุธนั้นเป็น**อารยธรรมแห่งการแย่งชิง** (สงครามอ่าวที่เกิดขึ้นในเวลานี้คือตัวอย่างที่ชัดเจน) ให้เปลี่ยนเป็น**อารยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล** อยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ให้เราอยู่ได้ ให้โลกนี้สวยขึ้น

นี่คือสิ่งที่อาจารย์ได้สอนมาตลอด และได้ตกผลึกอีกครั้งหนึ่ง ผมเรียกว่าเป็นมรดกทางปัญญาที่อาจารย์มอบให้แก่แผ่นดิน

นับว่าเป็นความภูมิใจของผมที่นิตยสารหมอชาวบ้านสามารถยืนหยัดมาได้จนได้ลง “บนเส้นทางชีวิตบทสุดท้าย” ของอาจารย์ที่ได้เขียนฝากไว้เมื่อ ๑๕ ปี มาแล้ว

นี่คือสิ่งที่เรียนรู้จากอาจารย์โดยสรุปอย่างน้อย ๑๐ ข้อนี้และอื่นๆ เมื่อเช้านี้ระหว่างเดินชมนิทรรศการ ได้เห็นอยู่ป้ายหนึ่งที่เราถ่ายรูปกัน มีข้อความเป็นลายมือของอาจารย์ประเวศ ที่เขียนว่า *“การงานอะไรๆ ก็สามารถทำด้วยการเจริญสติได้ ซึ่งเมื่อเจริญสติแล้วก็จะทำให้ทำการนั้นๆ ดีขึ้น ... สติจึงเป็นที่ต้องการในงานทั้งปวง”* ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเห็นและซึมซับจากอาจารย์มาตลอด

อาจารย์เป็นนักเรียนรู้ตลอดกาล ทุกครั้งที่ได้ฟังได้อ่านของอาจารย์ เรามักจะได้อะไรใหม่ๆ อยู่เสมอ **อาจารย์เป็นนักถ่ายทอดที่สุดยอด โดยพาทำ พาคิด และพาเรียน นั่นแหละคือ “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ”** ที่อาจารย์กล่าวเน้นเสมอ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการก้าวสู่อนาคตสุขภาพไทยนั้น ผมเห็นว่าสิ่งที่สามารถจะนำมาใช้ในการพัฒนาระบบสุขภาพ มีอยู่ ๒ ข้อใหญ่ๆ

ข้อแรก : ความใฝ่ฝันใหญ่ จินตนาการใหญ่ในเรื่องสุขภาพ

นิตยสารหมอชาวบ้านเล่มแรกๆ อาจารย์ก็ได้เน้นว่า สุขภาพ คือ สุขภาวะ หมายถึง **ความปกติสุขทางกาย จิต สังคม และปัญญา** อาจารย์ใช้คำว่าปัญญาแทนจิตวิญญาณ (ฝรั่งใช้คำว่า spiritual เมื่อแปลเป็นไทย ทำให้คนงงมากระหว่างคำว่า “จิตหรือ mental” กับ “จิตวิญญาณหรือ spiritual”) อาจารย์ใช้คำว่า **สุขภาวะทางปัญญา** หมายถึงการเรียนรู้จนเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

สุขภาวะ ๔ มิตินี้ควรนำไปใช้ขับเคลื่อนงาน ไม่ใช่ยึดมั่นเฉพาะทางกายหรือการไม่เจ็บป่วยเท่านั้น ทางจิตก็เป็นเรื่องใหญ่มาก (ความเครียดในสังคมมีทุกหย่อมหญ้า) ทางสังคม (การอยู่ร่วมกัน) และทางปัญญา (การเรียนรู้) ก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง

องค์กรและบุคคลต่างๆ ที่ทำงานด้านนี้ ต้องตีความว่าเราจะพัฒนาสุขภาวะให้ครบทั้ง ๔ มิตินี้อย่างไร

หมอชาวบ้านตีความ คำว่า “**หมอชาวบ้าน**” (ซึ่งมีคำว่า “**หมอ**” กับ “**ชาวบ้าน**”) เป็น ๒ นัย

นัยแรก คือทำชาวบ้านให้เป็นหมอ นัยที่สอง คือทำหมอให้เป็นชาวบ้าน ซึ่งขอไม่อธิบายในที่นี้

ตีความโดยรวมๆ ก็คือ ทำอย่างไรให้เกิด Health literacy ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ ดูแลตนเองได้ ตอนนี้มีกระแสเรื่องของการมีอายุยืนอยู่ยาว อยู่ดี Longevity และ wellness เกิดขึ้นอย่างมาก

หมอชาวบ้านได้ทำเรื่องนี้มาเกือบ ๕๐ ปี คือ ทำอย่างไรให้มีสุขภาวะดีทั้ง ๔ มิติ โดยการ “ทำชาวบ้านให้เป็นหมอ และทำหมอให้เป็นชาวบ้าน” ส่งเสริมให้หมอติดดิน เข้าใจ เข้าถึงประชาชน นำประชาชนพัฒนาสุขภาพตัวเอง ถ่ายทอดความเป็นเจ้าของในการดูแลสุขภาพตนเองให้กับประชาชน ซึ่งต้องทำอยู่นอกโรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือเรื่องของระบบปฐมภูมิ และเรื่องของ self care

ระบบสุขภาพแบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) Self care ประชาชนดูแลตนเอง (๒) Primary care ระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิที่มีฐานอยู่ในชุมชน (๓) Hospital care การบริการที่โรงพยาบาล สิ่งที่ยังต้องทำการพัฒนาต่อเนื่องให้เข้มแข็งยิ่งๆ ขึ้นคือ Primary care หน่วยบริการในชุมชน และ Self care ของประชาชน

อันนี้พึงเป็นภาพความใฝ่ฝันหรือจินตนาการใหญ่ร่วมกันของหมู่คนที่สนใจสังคม สนใจความสุขของประชาชน ซึ่งต้องร่วมกันทำอย่างต่อเนื่อง ต้องทำไปอีกหลายปี ด้วยความเพียรพยายาม

ข้อที่สอง : แนวปฏิบัติ

ผมขอเน้น ๓ ข้อย่อย ได้แก่

๑. การเจริญสติ ซึ่งเป็นเรื่องที่อาจารย์ทำให้ดูและสอนว่า เราต้องเจริญสติในทุกย่างก้าว ทำทุกวัน ไม่ใช่ปลีกวิเวกไปอยู่วัด แล้วทิ้งสติไว้ที่วัด อย่างเช่น เวลาฟังคนต้องฟังด้วยสติ กินข้าว เคี้ยวอาหาร ดื่มน้ำ ก็ต้องทำด้วยสติ

สติ ผมขอแปลเป็นภาษาง่ายๆ ว่าคือการทำจิตให้มีลักษณะ ๕ อย่าง *(๑) นิ่ง* – มีสมาธิ ไม่สาดส่าย *(๒) ช้า* - ไม่ด่วนตัดสิน *(๓) ใส* – ใจโล่งๆ เป็นกลาง *(๔) ตื่น* - ตื่นตัว ไม่หลับ ไม่เผลอ และ *(๕) รู้* - เกิดการรับรู้อย่างลึกซึ้ง คิดเห็นตรงตามความเป็นจริง

อาจารย์ประเวศ ไปบรรยายที่สวนโมกข์กรุงเทพ เมื่อ ๓-๔ ปีก่อน บรรยายอยู่ ๑๔ ตอนเดือนละ ๒ ครั้ง เมื่อกลางปีที่แล้วหมอชาวบ้านได้นำบทบรรยายมาพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือชื่อ **“พุทธวิธี (ทางลัด) สร้างสุข (ที่นี่ เดี๋ยวนี้)”** คือ เน้นให้มีสติรู้ตัวอยู่ที่นี่ เดี๋ยวนี้ อยู่กับปัจจุบันขณะ ฝากทุกคนลองฝึก ไม่ยาก ขอให้ฝึกไปเรื่อยๆ โดยไม่ต้องหวังผล (หวังผล มันจะทุกข์) ขอให้ฝึกไปเรื่อยๆ แล้ววันหนึ่งถึงเวลาก็จะเบ่งบานเอง

๒. การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ หลังจากเกษียณเมื่อปี ๒๕๕๐ ผมได้มีโอกาสไปฝึกอบรมเครือข่ายในพื้นที่ระดับตำบลและระดับอำเภอที่ร่วมกันทำงานพัฒนาสุขภาพในชุมชน ผู้รับการอบรมมาจาก ๓ ภาคส่วน ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค

ประชาชน โดยใช้แนวคิด “**การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ** (Interactive Learning through Action)” ที่อาจารย์ประเวศบอกไว้เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีมาแล้ว

ตอนเริ่มต้นใหม่ๆ เราไม่รู้ชัดหรอกว่าควรมีกระบวนการอย่างไร เราค่อยๆ เรียนรู้จากประสบการณ์กับทีมที่ทำเรื่องนี้มาด้วยกัน ซึ่งทำการอบรมกับคนกลุ่มต่างๆ มานาน ๑๐ กว่าปี จนได้ข้อสรุปที่เป็น package ของการฝึกอบรม โดยเน้นทั้งทักษะชีวิตและทักษะการงานอาชีพอย่างไม่แยกส่วน โดยเริ่มต้นให้มีทักษะชีวิต

ที่สำคัญคือ ให้มีสติในการฟังคน ให้รู้ว่า **เรามีสมอง ๓ ส่วน สมองตะกวด (ทำหน้าที่ด้านสัญชาตญาณ) เพื่อการอยู่รอด สมองสุนัข (ทำหน้าที่ด้านอารมณ์) เพื่อการอยู่ร่วมกัน สมองมนุษย์ (ทำหน้าที่ด้านสติ ปัญญา รู้ตน รู้คน รู้คิด) เพื่ออยู่อย่างมีความหมาย (คืออยู่เย็น เป็นประโยชน์)** เรานำความรู้เรื่องสมองกับธรรมะ ไปดัดแปลงใช้ในการจัดอบรม และติดตามผลการนำไปใช้ประโยชน์ของผู้เข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง

เราได้จัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการและไม่ติดรูปแบบ ไม่จัดที่นั่งแบบห้องเรียน มีแต่เก้าอี้นั่งหรือไม่ก็นั่งพื้น ล้อมวงแบบสบายๆ ทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วม มีพลัง

ชาวบ้านและ อสม. ที่แรกเกรงกลัวเรา ไม่กล้าพูด พอเห็นเราใช้กระบวนการและบรรยากาศแบบนี้ ครั้งต่อๆ ไปก็กล้าพูดและพูดได้ดีกว่าพวกเรา (พวกเราอาจจะพูดมากไปด้วยซ้ำ) น่าสนใจว่า วิธีเรียนแบบนี้ ส่งเสริมให้ทุกคนใส่ใจเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยเป็นการให้เกียรติ เคารพฟังกัน แม้กับคนเล็กคนน้อย

ทุกคนสะท้อนว่า พวกเขา**มีสตินิ่งลง** เกิดการ**รู้ตน รู้คน** (คือรู้จักคนอื่น) **รู้คิด** (คือคิดเป็นระบบ คิดบวก คิดให้อภัย คิดดัดแปลงวิธีทำให้ดีขึ้น) ที่สำคัญคือ **ควบคุมตน** คือควบคุมอารมณ์ตัวเองได้ รู้ว่าโกรธ (เพราะสมองสุนัขทำงาน) ก็จะหายโกรธ (เพราะสมองมนุษย์ทำงานแทน)

การเรียนรู้แบบนี้เห็นผลการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนาตน พัฒนาทีมและเครือข่ายที่ทำงานด้วยกัน (เป็น team work ที่ดี) และพัฒนางานที่ยากๆ ได้

๓. โครงสร้าง INN (Individual-Nodes-Networks) ซึ่งอาจารย์เลียนแบบโครงสร้างสมอง ที่ทำงานแบบเชื่อมโยงจากเซลล์สมองเดี่ยวๆ (individual) เป็นกลุ่มเซลล์สมอง (nodes) และเครือข่ายเซลล์สมอง (networks) อาจารย์เน้นว่าในการทำงานในสังคมต้องใช้โครงสร้าง INN

อาจารย์เขียนอยู่บทหนึ่งในหนังสือพุทธวิธี (ทางลัด) สร้างสุข (ที่นี่และเดี๋ยวนี้) ว่าในชุมชนเล็กๆ และในหน่วยงานย่อยๆ ขอให้มีกลุ่มเซลล์สมอง ๓-๕ คน ที่มีจิตสาธารณะ มีใจอยากทำงานเพื่อขับเคลื่อนสิ่งดีๆ ให้กับสังคม ให้รวมตัวกันเป็น Nodes เป็นกลุ่มเซลล์สมองที่ไม่เป็นทางการ ไม่ติดรูปแบบ หมั่นพบปะพูดคุย เรียนรู้ที่จะขับเคลื่อนงานด้วยกันให้ได้ผล

ดังนั้นการทำงานในระบบสุขภาพ ต้องใช้อย่างน้อย ๓ ข้อ นั่นคือ “**ต้องหมั่นเจริญสติในทุกย่างก้าว ต้องเรียนรู้ในการปฏิบัติร่วมกัน และต้องใช้โครงสร้าง INN และสร้างกลุ่มเซลล์สมองขึ้นเต็มแผ่นดิน**”

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
อดีตเลขาธิการ คสช.
ปี ๒๕๕๑-๒๕๕๙
และอดีตสมาชิกวุฒิสภา

ผมได้เขียนใน Facebook สั้นๆ หลังจากที่อาจารย์ท่านสิ้นแล้วว่า **นอกจากพ่อแม่บังเกิดเกล้าแล้ว ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิตของเรา (ซึ่งหมายถึง ผมและครอบครัว) ก็คือ ท่านอาจารย์หมอประเวศ วะสี** ท่านเป็นผู้นำทางชีวิตการทำงานให้กับเราในการทำคุณประโยชน์แก่สังคม และดำเนินชีวิตมาถึงทุกวันนี้ แม้วันที่ผมเคยผิดพลาดขับรถชีวิตตกถนน อาจารย์ก็เป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่ง ที่ช่วยเหลือให้ผมตั้งหลักขับรถใหม่ จนมาได้ถึงทุกวันนี้

ตลอด ๕๐ ปีที่ผ่านมา ผมได้เรียนรู้ หล่อหลอมความคิด ปัญญา และการปฏิบัติจากอาจารย์มากมาย แต่ก็ทำได้เพียงบางส่วนเสี้ยวเล็กๆ เท่านั้น งานที่อาจารย์สั่งไว้ยังทำไม่สำเร็จและยังไม่ได้ทำอีกมาก ผมโชคดีอย่างยิ่งในชีวิต ที่ได้มีโอกาสพบและทำงานกับอาจารย์ประเวศ วะสี กัลยาณมิตรผู้ใหญ่ของผม

มีหนังสือสองเล่มที่ผมจะอ้างถึง เล่มแรกชื่อ “**บนเส้นทางชีวิต**”

หนังสือ “บนเส้นทางชีวิต” ตีพิมพ์ในนิตยสาร “หมอชาวบ้าน” ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๓๐ เป็นการเล่าเรื่องราวชีวิต การงาน และการต่อสู้ของท่านตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยทำงาน เพื่อเป็นกรณีศึกษาและบทเรียน มีทั้งหมด ๙๑ ตอน ๘๐๐ กว่าหน้า ผมฝากพวกเราหากมีโอกาสอยากให้อ่าน เพราะเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างมาก

“**ประสบการณ์อันอุดม**” เป็นคำนิยมของอาจารย์ที่ได้กรุณาเขียนไว้ให้ผมในหนังสืออีกเล่มหนึ่ง เมื่อครั้งที่ผมพ้นวาระการทำงานจาก สช. โดยคำนิยมนั้น อาจารย์อ้างถึงท่านมหาตมะ คานธี ที่กล่าวว่า “**ถ้าคุณเรียนรู้จากตำรา คุณได้ความรู้ แต่ถ้าคุณเรียนรู้จากประสบการณ์ คุณได้ปัญญา**”

อาจารย์ประเวศได้กล่าวไว้ว่า “**ปัญญาใหญ่กว่าความคิด ความคิดเป็นเสี้ยวหนึ่งของปัญญา ความรู้ก็เป็นเสี้ยวหนึ่ง แต่มีคุณความดี ความจริงและอีกหลาย ๆ เรื่องรวมอยู่**” ซึ่งในหนังสือบนเส้นทางชีวิต ของอาจารย์ประเวศ วะสี นั้นอุดมไปด้วยปัญญาโดยแท้

วันสถาปนาครบรอบ ๑๙ ปี สช. นี้ ผมขอนำเสนอ ๓ เรื่องสำคัญ **เรื่องที่ ๑** อาจารย์ประเวศ วะสี กับงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก **เรื่องที่ ๒** เก้าเกร็ดปัญญาจากอาจารย์ และ **เรื่องที่ ๓** ถอดรหัส: อาจารย์ประเวศ วะสี กับการปฏิรูประบบสุขภาพ

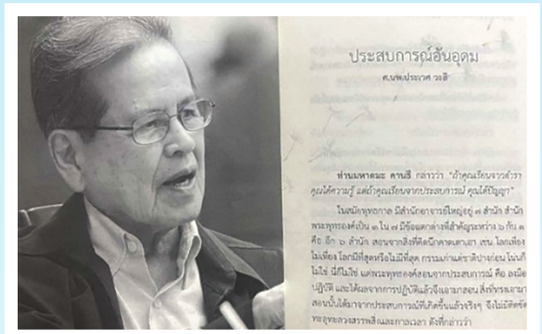

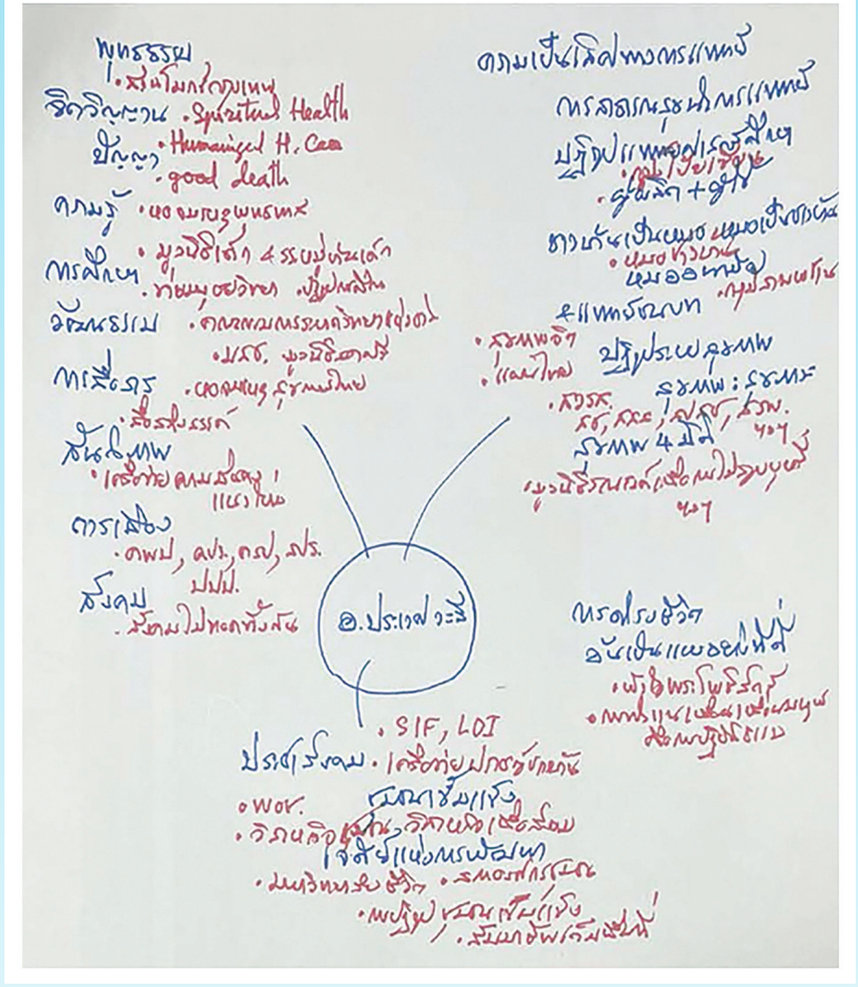

เรื่องที่ ๑ อาจารย์ประเวศ วะสี กับงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก

ผมลองสังเคราะห์งานของอาจารย์ประเวศเท่าที่พอทราบ และเขียนออกมาคร่าว ๆ ได้ดังนี้

ตามที่ครูบาอาจารย์แนะว่า “**เวลาเราจะมองอะไร ให้มองภาพใหญ่ ๆ รวบยอดให้ได้**” จาก Mind map จะเห็นว่าอาจารย์ประเวศทำอะไรบ้าง จากความตั้งใจในการเรียนแพทย์ จนมีความเป็นเลิศทางวิชาการด้านโลหิตวิทยา จากที่อาจารย์เห็นความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม ปัญหาทางสังคมมากมายที่การแพทย์จัดการไม่ได้ จนเริ่มขยับมาทำเรื่องการสาธารณสุข พยายามผลักดันปฏิรูประบบการแพทย์ เกิดหมอชาวบ้าน แพทย์ชนบท ปฏิรูประบบสุขภาพ-สุขภาวะ วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสาร การเมือง สันติภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องพุทธธรรม ที่อยู่ในกระแสเลือด อยู่ในวิธีคิด การทำงานและการปฏิบัติทั้งชีวิตของอาจารย์

มีเครือข่าย มีผู้คนที่มาทำงานร่วมกันขับเคลื่อนงานทั้งในเรื่องสังคม ชุมชนเข้มแข็ง ประชาสังคม ขยายลึกลงไปที่ฐานราก เพราะอาจารย์ชี้มาตลอดว่าฐานราก คือหัวใจสำคัญของการพัฒนา

ที่กล่าวมาอย่างย่อที่สุดนี้ นับว่า การดำรงชีวิตของอาจารย์และการทำงานทั้งหมดเป็นแบบอย่างที่ดี ของ “**การทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก**”

เรื่องที่ ๒
เก้าเกร็ดปัญญาจากอาจารย์

จากที่ผมได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์และได้ทำงานกับอาจารย์ ผมได้สังเคราะห์เป็น “**เก้าเกร็ดปัญญาจากอาจารย์**” ประกอบด้วย

๑. พลังปัญญาและพลังศีลธรรม คือ พลังอันยิ่งใหญ่ในการขับเคลื่อนชีวิตและสังคม ซึ่งต้องมีทั้งสองพลังนี้ควบคู่กัน

๒. การทำงานคือ การปฏิบัติธรรม ไม่มีใครเกษียณจากการทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ชี้ไว้แล้ว อาจารย์พุทธทาสก็แปลความหมายแนวนี้ และอาจารย์ประเวศก็เป็นอีกท่านหนึ่งที่แปลซ้ำแล้วซ้ำอีก ทำให้เราเห็นว่าการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานใหญ่หรือเล็กก็คือการปฏิบัติธรรม และยังขยายพุทธธรรมให้อยู่ในวิถีการดำรงชีวิตและการทำงาน ที่ไม่มีใครเกษียณจากการทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก

๓. เดินสายกลาง สิ่งนี้สำคัญ โดยอาจารย์ให้ความสำคัญแนวทาง Construction มากกว่า Destruction และไม่เลือกข้างสุดของด้านใดด้านหนึ่ง

๔. หัวใจพระโพธิสัตว์ ส่วนนี้ก็อยู่ในพุทธธรรม “**สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ**” เป็นหลักธรรมในการทำงานทั้งที่ยากและง่าย ผมได้ยินอาจารย์สอนตั้งแต่สมัยทำเรื่อง “**ปฏิรูประบบสุขภาพ ปฏิรูปประเทศ**” กับอาจารย์โดยอาจารย์ได้เน้นย้ำให้ยึดหลักธรรมนี้ให้มั่น และอีกท่านหนึ่งที่สอนผม คือ **อาจารย์เสม พริ้งพวงแก้ว** สอนเหมือนกัน และยังบอกว่า หากเราปรารถนาดี ตั้งใจดี เวลาจะไปทำงานอะไรกับใคร ขอให้เราตั้งใจดี ปรารถนาดี แล้วงานนั้นจะสำเร็จ

อาจารย์ประเวศเป็นตัวอย่างที่ดี มีความบริสุทธิ์สูง มีเมตตาสูงมาก ไม่โกรธ หรือเกลียดผู้ใด ให้มองตามสภาพความเป็นจริง มีขันติสูง ท่านได้สอนผมว่า เมื่อพยายามทำสิ่งใดแล้วยังไม่สำเร็จก็ให้อดทน และพยายามทำต่อไป หากพบทางตันไม่สามารถไปได้จริงๆ ก็ให้คิดว่าได้ทำมาเยอะแล้วก็ควรพอใจ

๕. เจดีย์แห่งการพัฒนา ส่วน**ยอดเจดีย์** คือ ความเป็นธรรม ส่วน**องค์ของเจดีย์** คือ ระบบต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง ยุติธรรม และ**ฐานเจดีย์** คือ ชุมชนท้องถิ่น นำมาประกอบเครื่องกัน

พระเจดีย์แห่งการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจัดการตนเองได้ เป็นฐานของพระเจดีย์ องค์พระเจดีย์คือ ระบบต่างๆ ที่ต้องเชื่อมระหว่างฐานกับยอดระบบและฐานต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยอดคือความเป็นธรรม *(จากบทความ “บนเส้นทางแห่งการจัดการตนเองของแผ่นดินไทย” โดย ศ. นพ.ประเวศ วะสี)*

๖. สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา คือยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ยากลำบาก ให้เป็นไปได้ โดยต้องสร้างสมดุลของ ๓ พลังร่วมกัน ได้แก่ พลังความรู้ พลังทางสังคม (ภาคประชาชน) และการเชื่อมโยงกับพลังภาครัฐ (นโยบาย) เพื่อย้าย “ภูเขา” หรือปัญหาใหญ่ที่ซับซ้อนให้เคลื่อนที่ได้ ซึ่งก็คือ **ยุทธศาสตร์การทำงานยากให้สำเร็จ**

๗. การสานพลังเครือข่ายและความไม่เป็นทางการ I-N-N (Individual-Nodes-Networks) ตัวอย่างก็คือ งานที่ สช. ทำร่วมกับเครือข่ายต่างๆ

๘. การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ (Participatory Interactive Learning through Action: PILA) การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติสำคัญมาก ทำให้การทำงานต่างๆ ได้เพื่อนเพิ่มขึ้น งานสำเร็จมากขึ้น มีความสุขร่วมกันมากขึ้น ซึ่งต้องดำเนินการในระดับคุณภาพด้วย

๙. “การจัดการ” คือ กุญแจสำคัญ อาจารย์ประเวศกล่าวกับคนขับเคลื่อนงานให้สำเร็จ ว่า **กุญแจสำคัญ คือการจัดการ โดยทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้** ประกอบกับ**การประกบคู่ผู้มีบารมีกับคนวัยทำงานอย่างแยบยล** ซึ่งในเรื่องนี้ผมสันนิษฐานตอนหลังว่า ผมคงจะถูกจับคู่กับ **อาจารย์ไพโรจน์ นิงสานนท์** อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ทำให้มีโอกาสได้ทำงานต่างๆ และเรียนรู้มากมาย

นี่คือตัวอย่างการจัดการของอาจารย์ประเวศที่จับคนให้เชื่อมกันได้แล้วงานจะเกิดและเดินไปได้สำเร็จ รวมทั้ง**การมียุทธศิลป์ในการทำงานแบบไม่เป็นทางการในทางการ** ซึ่งความไม่เป็นทางการจะได้งานมากกว่า แต่ต้องอยู่ในทางการด้วย เนื่องจากสังคมไทยมีโครงสร้างทางการอยู่ปฏิเสธไม่ได้

นอกจากนี้ **กุญแจสำคัญยังเป็นเรื่องของความคิดและการทำงานอย่างประณีต และทำด้วยความเพียร**

เรื่องที่ ๓
ถอดรหัส : อาจารย์ประเวศ วะสี กับการปฏิรูประบบสุขภาพ

ผมขอถอดรหัสจากคำนำหนังสือ**บันทึกเสี้ยวหนึ่งของการปฏิรูประบบสุขภาพ “ปฏิรูปสุขภาพ: ปฏิรูปชีวิตและสังคม”** เล่มที่ ๑

หนังสือเล่มนี้ผมเขียนเป็นซีรีย์ ๔ เล่ม เล่มนี้เป็นเล่มแรก ฝากไว้เป็นฐานความรู้ที่สำคัญ ฝากน้องๆ สช. ได้อ่าน เพื่อให้ทราบฐานคิดเริ่มต้นของการปฏิรูประบบสุขภาพ การมี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยอาจารย์ประเวศ วะสี กรุณาเขียนคำนำไว้ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๖ ผมสกัดประเด็นสำคัญ ๑๐ ประเด็น ดังนี้

๑. การปฏิรูประบบสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญในประวัติศาสตร์ ดังนั้นสิ่งที่ สช. และเครือข่ายดำเนินการอยู่นั้นเป็นเรื่องสำคัญ

๒. การพัฒนาเหมือนเหรียญสองด้าน “สร้างสุขกับลดทุกข์” ให้พิจารณาตรงนี้ให้ดี

๓. การแพทย์มีความก้าวหน้า ดี แพง ไม่เป็นธรรม ตั้งรับ รักษาโรคทางกายภาพ เกิดวิกฤต จะเห็นว่าวันนี้ประเทศไทยมีระบบหลักประกันสุขภาพที่ดี แต่ยังไม่จบเพียงเท่านี้ ยังมีเรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย จึงต้องมองระบบที่ใหญ่กว่าระบบการแพทย์

๔. ระบบสุขภาพ มองสุขภาวะใน ๔ มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญา ซึ่งอาจารย์ได้ท้าทายไว้ว่า **“สุขภาพควรเป็นอุดมการณ์ของชาติ”** ให้พวกเราคิดใหญ่ คิดไกล และกล้าจินตนาการ เพื่อให้สามารถพัฒนาต่อไปข้างหน้าได้อีกไกลๆ

๕. การปฏิรูประบบสุภาพ เป็นการปฏิรูปจุดหมายของมนุษย์ว่า **จะถืออะไรสำคัญที่สุดระหว่าง “เงินกับสุขภาพ”** ถ้าถือเงินเป็นจุดหมาย คนก็แก่งแย่ง ช่วงชิง ทำร้ายทำลายกัน ถ้าถือสุขภาพหรือสุขภาวะเป็นจุดหมาย เราก็จะกอดคอกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๖. การปฏิรูประบบสุภาพ ต้องดึงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาร่วมคิด ปรับปรุง **เปลี่ยนแปลงระบบชีวิตไปสู่ชีวิตที่เจริญและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ** โดยใช้หลัก **สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ**

๗. พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นกฎหมายแม่บทด้านสุขภาพ ส่วนพระราชบัญญัติอื่นๆ เป็นกฎหมายลูกที่เกี่ยวข้องเฉพาะส่วนต่างๆ ของระบบสุขภาพ แต่ต้องเกื้อกูลกัน ส่วนนี้ขอฝากความท้าทายกับ สช. ว่าสิ่งที่ท่านทำเป็นร่มใหญ่หรือไม่

๘. ต้องมีระบบการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ โดย **“ทุกภาคส่วน ถักทอเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้ทะลุวิกฤตต่างๆ ไปสู่สังคมที่ร่มเย็นเป็นสุขและมีเกียรติ”**

๙. หัวใจของการปฏิรูประบบสุขภาพ คือ**การมีระบบสุขภาพที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์** ในยุคที่ยังเป็น สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) จนพัฒนามาเป็นสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ช่วงแรกๆ นั้น เราเคยทำงานขับเคลื่อนเรื่อง “Humanized Health Care” ร่วมกับ **คุณแม่ซีศันสนีย์ เสถียรสุต อาจารย์บรรลุ ศิริพานิช อาจารย์มงคล ณ สงขลา** และอีกหลายท่าน

๑๐. ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ยังได้กล่าวไว้ว่า **“เป้าหมายการปฏิรูประบบสุขภาพนั้น เพื่อคนทุกคนอยู่อย่างมีความสุข ปลอดภัย มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์”**

สุดท้ายขอฝากเรื่อง **ระบบสุขภาพปฐมภูมิต้องกว้างกว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)** โดยอาจารย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่า ในระบบสุขภาพยุคใหม่ **ระบบสุขภาพปฐมภูมิ** ควรรวมถึงระบบการดูแลตนเองและครอบครัว ร้านขายยาใกล้บ้าน/ร้านขายยาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข หน่วยพยาบาลชุมชน คลินิกใกล้บ้าน/คลินิกชุมชน ศูนย์แพทย์แผนไทยชุมชน รพ.สต.และศูนย์อนามัยชุมชน โรงพยาบาลชุมชน และระบบสุขภาพดิจิทัล เป็นต้น

นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์
ประธานกรรมการนโยบายด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่น องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ไทยพีบีเอส) และอดีตผู้อำนวยการสำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ

เส้นทางจากหมอชนบทสู่มานุษยวิทยา: รำลึกถึงอาจารย์ประเวศ วะสี

สมัยที่ผมเป็นนิสิตแพทย์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมทำกิจกรรมนักศึกษาเป็นหลัก ทั้งฐานะประธานสภานิสิตฯ และนายกองค์การบริหารสโมสรนิสิตฯ ผมรู้จักงานของอาจารย์ประเวศ วะสี ผ่านงานเขียนเพื่อสังคมของท่าน โดยที่ไม่เคยได้พบกับท่านเลย

เมื่อเรียนจบจากคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมตัดสินใจไปใช้ทุนเป็นแพทย์ฝึกหัดที่จังหวัดนครราชสีมา (โคราช) เพราะได้ยินว่าที่นี่มีรุ่นพี่เก่งๆ คอยสอนงาน เนื่องด้วยสมัยเรียนผมมักทำกิจกรรมจนไม่ค่อยได้เข้าเรียน ผมจึงมาเริ่มเรียนรู้การเป็นหมออย่างแท้จริงในช่วงเป็นแพทย์ฝึกหัดนี่เอง

หลังจบจากการเป็นแพทย์ฝึกหัด ผมได้ไปทำงานที่โรงพยาบาลอำเภอชุมพวง ที่นั่นผมได้พบกับ **นพ.รวินันท์ ศิริกนกวิไล (หมอโต๋)** ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมพวงในขณะนั้น การเดินทางไปอำเภอชุมพวงในสมัยนั้นค่อนข้างลำบากมาก แพทย์ฝึกหัดส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยเลือกไป แต่หมอโต๋ใช้วิธีเชิงรุกโดยส่ง **“หมอป๋อง” พญ.บุษกร อนุชาติวรกุล** มาชวนพวกเราถึงที่ สุดท้ายกลุ่มผมจึงตัดสินใจไปลุยงานที่ชุมพวงด้วยกันรวม ๓ คน

เมื่อพบอาจารย์ประเวศ ผมรายงานตัวว่ามาทำงานตามคำสั่งของท่าน แต่อาจารย์กลับตอบว่า “ผมไม่ได้สั่ง และถึงผมสั่ง คุณก็ไม่ต้องเชื่อ ให้ตัดสินใจเอง” คำพูดนี้สำคัญมากครับ ท่านไม่ได้สอนให้เราเชื่อตามคำสั่ง แต่สอนให้เราไตร่ตรองด้วยตัวเอง...

จุดเปลี่ยนสำคัญ: ภูมิปัญญาชาวบ้านและมานุษยวิทยา

การทำงานที่โรงพยาบาลชุมพวงเปิดโอกาสให้ผมได้คลุกคลีกับชุมชนอย่างมาก บางครั้งต้องเข้าไปทำงานในหมู่บ้านและค้างคืนครั้งละ ๗ วัน หมอโต๋สนับสนุนให้ผมทำงานชุมชนเต็มที่เพราะมีหมอท่านอื่นดูแลงานในโรงพยาบาลอยู่แล้ว การทำงานกับชุมชนทำให้ผมสนใจภูมิปัญญาชาวบ้านและการแพทย์พื้นบ้านอย่างจริงจัง เช่น การใช้ “ว่านงู” รักษาแผล หรือการนำพิธีกรรม “รำผีฟ้า” มาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วย แม้หมอทั่วไปจะมองว่าเป็นเรื่องแปลก แต่สำหรับผมมันคือการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านที่มีค่ามาก

ความสนใจนี้เองที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ผมมีโอกาสนำเสนอเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในงานประชุมที่ **อาจารย์เสรี พงศ์พิศ** จัดขึ้น และนั่นเป็นครั้งแรกที่ผมได้พบกับอาจารย์ประเวศ ในวันนั้น **อาจารย์อคิน รพีพัฒน์** ก็ได้นั่งฟังอยู่ด้วย ท่านรับฟังเรื่องราวของผมอย่างตั้งใจโดยไม่ขัดจังหวะอะไรเลย พร้อมแนะนำให้ผมศึกษาต่อในเรื่องที่ทำให้ลึกซึ้ง

เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ผมเห็นว่า บุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตของเราได้โดยไม่ต้องทำอะไรมากเลย เพียงแต่ให้โอกาสให้เราได้บอกเล่าเรื่องราวที่เราตั้งใจทำ ตั้งใจรับฟังสิ่งที่เราเล่า เห็นคุณค่าในสิ่งที่เราทำ การให้โอกาสนั้นสามารถเปลี่ยนชีวิตคนได้จริง

คำสอนที่เปลี่ยนชีวิต: “ไม่ต้องเชื่อ แต่ให้ตัดสินใจเอง”

หลายเดือนต่อมา **นพ.สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ** โทรศัพท์มาชวนผมไปช่วยงานที่กระทรวงสาธารณสุข โดยบอกว่าเป็น “คำสั่ง” ของอาจารย์ประเวศ ตอนนั้นผมไม่อยากเข้ากระทรวง เพราะกำลังสนุกกับงานชุมชน จึงไปปรึกษาหมอโต๋ หมอโต๋ถามผมว่าอยากไปหรือเปล่า ผมบอกว่า ไม่อยากไป ไปทำงานในกรุงเทพฯ มันลำบาก โดยเฉพาะการเดินทาง รถติด หมอโต๋พูดสั้นๆ ว่า “ถ้ากลัวลำบากก็อย่าไปทำ” คำพูดนั้นทำให้ผมตัดสินใจจัดกระเป๋าเข้ากรุงเทพฯ ทันที

มรดกความคิดสู่อนาคต

๑. การตั้งคำถาม “Why not?” (ทำไมไม่เป็นอย่างอื่น?)

๒. แนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism)

๓. ความท้าทายของการสืบทอดมรดกความคิด

เมื่อพบอาจารย์ประเวศ ผมรายงานตัวว่ามาทำงานตามคำสั่งของท่าน แต่อาจารย์กลับตอบว่า “ผมไม่ได้สั่ง และถึงผมสั่ง คุณก็ไม่ต้องเชื่อ ให้ตัดสินใจเอง” คำพูดนี้สำคัญมากครับ ท่านไม่ได้สอนให้เราเชื่อตามคำสั่ง แต่สอนให้เราไตร่ตรองด้วยตัวเอง เรื่องนี้ถูกย้ำเตือนอีกครั้งเมื่อทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้ติดต่อมาให้ช่วยเขียนเนื้อหาหลักสูตรเรื่อง “แนวคิดไทย” โดยอ้างว่าอาจารย์ประเวศแนะนำมา ผมตัดสินใจรับเขียนเพราะส่วนหนึ่งก็อยากเผยแพร่เรื่องแนวคิดการเจ็บไข้ได้ป่วยตามคติไทยอยู่แล้ว พอเขียนเสร็จไปบอกอาจารย์ประเวศ ท่านก็บอกว่า ใครเอาชื่ออาจารย์ไปอ้างก็ไม่ต้องทำตามที่อ้างก็ได้ ให้คิดเอาเองว่าควรทำหรือเปล่า อันนี้คือคุณูปการสำคัญที่เตือนให้เราคิดและเลือกทางเดินของตัวเอง

สู่เส้นทางนักมานุษยวิทยาการแพทย์

เมื่อมาทำงานในกระทรวงสาธารณสุข อาจารย์ได้สนับสนุนให้ผมได้ทำงานสนับสนุนการวิจัยพฤติกรรมสุขภาพร่วมกับ**อาจารย์ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์** และเมื่อท่านมีโอกาสไปประชุมที่ประเทศอิตาลี ท่านได้พบกับ **ศาสตราจารย์อาเธอร์ คลายน์แมน** (Arthur Kleinman) นักมานุษยวิทยาการแพทย์คนสำคัญ อาจารย์เล่าว่าท่านแกล้งพาอาจารย์คลายน์แมนเดินหลงทางหลังมื้ออาหาร เพื่อให้มีเวลาอธิบายเรื่องการวิจัยพฤติกรรมสุขภาพในประเทศไทยและเล่าเรื่องการทำงานของผมให้ฟัง จนศาสตราจารย์อาเธอร์ตอบรับให้ผมไปเรียนต่อ โดยอาจารย์ประเวศเขียนจดหมายแนะนำตัวให้ผม อาจารย์บอกว่า การเขียนจดหมายแนะนำตัวนั้นไม่ควรเน้นว่าเป็นคนเก่ง มีความรู้ความสามารถ แต่ต้องเน้นย้ำว่าเมื่อได้ไปเรียนแล้ว จะมีโอกาสนำความรู้กลับมาทำประโยชน์และขับเคลื่อนสังคมอย่างไร ผมยังจดจำเรื่องนี้และใช้เป็นหลักในการเขียนจดหมายแนะนำให้กับคนที่จะไปเรียนต่อเสมอจนถึงทุกวันนี้ ทั้งหมดนี้คือที่มาที่ทำให้หมอคนหนึ่งได้กลายเป็นนักมานุษยวิทยาการแพทย์จนถึงทุกวันนี้

๓ มรดกความคิดสู่อนาคต

ผมขอสรุปมรดกความคิดของอาจารย์ประเวศเพื่อการทำงานในปัจจุบันไว้ ๓ ประการครับ

๑. การตั้งคำถาม “Why not?” (ทำไมไม่เป็นอย่างอื่น?)

อาจารย์สอนให้เรามองข้ามคำถามแค่ว่า “ทำไม” (Why) ไปสู่การถามว่า “ทำไมไม่ทำแบบอื่น?” (Why not) เช่น การพัฒนาจากที่เคยเป็น

แบบบนลงล่าง ทำไมไม่พัฒนาจากฐานรากหรือการปฏิรูประบบสุขภาพ จากเดิมที่มักขับเคลื่อนโดยหน่วยงานภาครัฐ ทำไมไม่ใช้ภาคประชาชนเป็นพลังในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพ การถามว่า Why not? นี้ทำให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่ๆ เพราะเห็นข้อจำกัดของวิธีคิดแบบเดิม เกิดการวิพากษ์และตีความใหม่ ความรู้จะงอกงามได้ไม่ใช่จากการผลิตซ้ำ แต่เกิดจากการนำมาตีความเชิงวิพากษ์และกล้าที่จะคิดต่าง เราควรตั้งคำถาม Why not? กับสิ่งต่างๆ รวมทั้งกับความคิดของอาจารย์ประเวศด้วย เช่น สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา อาจต้องถามว่าทำไมไม่เป็นสี่เหลี่ยม เพราะสถานการณ์หรือบริบทต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เป็นต้น

๒. แนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism)

อาจารย์ประเวศเน้นการลงมือทำเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ต่อสังคม มากกว่าการถกเถียงกันแค่เรื่องอุดมการณ์ แนวคิดปฏิบัตินิยมหรือสัมฤทธิคตินิยมนี้ทำให้การขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงระบบสุขภาพเกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนโดยไม่เข้าไปเป็นคู่ขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์โดยไม่จำเป็น เป้าหมายสำคัญคือการแก้ปัญหาความทุกข์ยากของสังคมให้ได้ผล อันนี้คล้ายกับแนวคิดเรื่อง Pragmatic solidarity ของพอล ฟาร์มเมอร์ (Paul Farmer) ที่เสนอว่า คนทำงานแต่ละคนอยู่ในบริบทของปัญหาที่แตกต่างกัน บางคนต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ช่วยแม่คลอดลูกที่ชายแดน บางคนเน้นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง แม้โครงสร้างจะต้องแก้ แต่แม่ก็ต้องช่วยเหลือ ถ้ารอให้การปฏิรูปโครงสร้างสำเร็จก่อน แม่อาจเสียชีวิตก่อนก็ได้ การช่วยเหลือทางมนุษยธรรมจึงจำเป็นและไม่ควรต้องมาขัดแย้งกันในเชิงอุดมการณ์ การปฏิรูประบบสุขภาพในแนวปฏิบัตินิยมสามารถเดินหน้าได้ไม่ว่าจะเป็นยุคเผด็จการหรือยุคประชาธิปไตย แต่ในสภาวะที่สังคมแบ่งขั้วทางความคิดอย่างรุนแรง แนวคิดที่กลางๆ ที่ไม่เลือกข้างก็อาจเป็นปัญหาได้ หากเราจะเดินหน้าต่อไปอาจต้องตั้งคำถามว่า ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป บทเรียนที่ผ่านมาจะช่วยให้เราทำงานต่อไปอย่างไรให้ได้ผล

๓. ความท้าทายของการสืบทอดมรดกความคิด

ในสถานการณ์ปัจจุบัน การสานต่อแนวคิดการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานด้านการปฏิรูประบบสุขภาพ โดยเฉพาะองค์กร ส. ต้องเผชิญความท้าทาย ๓ ด้าน คือ:

ความต่อเนื่องเชิงสถาบัน: ทุกองค์กรมีปรัชญาแนวคิดหรืออุดมคติที่ถูกวางรากฐานไว้และมีความต้องการที่จะรักษาความบริสุทธิ์ของแนวคิดให้เกิดความต่อเนื่องเชิงสถาบัน (Institutional continuity) ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การผูกขาดทางแนวคิดที่ทำให้เกิดการกีดกันคนนอก การทำงานจะถูกจำกัดอยู่แค่ในกลุ่มลูกศิษย์วงใน

ความหลากหลายทางความคิดแบบประชาธิปไตย: สังคมที่นับวันยิ่งมีความแตกต่างหลากหลาย ความต่อเนื่องเชิงสถาบันจะถูกท้าทายให้ต้องเปิดรับมุมมองที่แตกต่าง ในแง่นี้ การสานต่ออาจไม่ได้หมายถึงการผลิตซ้ำแนวคิดที่อาจารย์ประเวศนำเสนอ แต่อาจเป็นการตีความใหม่อย่างวิพากษ์ (Critical interpretation) จากมุมมองที่หลากหลายที่ทำให้แนวคิดที่นำเสนอถูกปรับเปลี่ยนให้ร่วมสมัยและใช้ได้จริงในบริบทใหม่

อำนาจรัฐราชการแบบรวมศูนย์: การดำรงอยู่ของกลไกการขับเคลื่อนระบบสุขภาพกำลังถูกท้าทาย จากการขยายตัวของรัฐราชการที่มีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น และจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการที่จะทำงานและรับมือกับการเมืองของภาคราชการ (Bureaucratic politics) ที่เข้มแข็งมากขึ้นในช่วงที่ผ่านมา

ทั้ง ๓ ข้อนี้คือโจทย์สำคัญสำหรับคำถามที่ว่า เราจะทำงานอย่างไรให้รักษาอุดมการณ์ของการทำงานเพื่อสังคม ท่ามกลางความหลากหลายและอำนาจรัฐรวมศูนย์

เครื่องมือการทำงาน "MANOP"

ผมขอปิดท้ายด้วย ๕ เครื่องมือถอดรหัสจากสไตล์การทำงานของอาจารย์ประเวศ เป็น ๕ ทักษะสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่มีตัวย่อเป็น MANOP:

M **Meeting** (การประชุมพบปะ): การพบเจอกันอย่างมีเป้าหมาย ไม่จำเป็นต้องเป็นทางการเสมอไป แค่พบปะกันออนไลน์หรือทานข้าวร่วมกัน แต่ต้องเป็นการประชุมที่ดี เหมือนที่อาจารย์ประเวศเคยบอกว่าการทำงานที่ดีเริ่มจากการประชุมที่ดี (Convene a good meeting)

A **Aggregate** (การประมวลรวบรวม): ความสามารถในการสังเคราะห์ความรู้ผู้คน ทรัพยากรที่กระจัดกระจายให้กลายเป็นสิ่งที่ใช้การใช้งานและขับเคลื่อนได้

N **Network** (การสร้างเครือข่าย): การเชื่อมโยงทุกภาคส่วนให้เป็นเครือข่ายที่สนับสนุนกัน การทำงานเครือข่ายนี้ต้องไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง จึงเป็นการทำงานโดย "ใช้อัตตาให้น้อยที่สุด" เพื่อให้เครือข่ายเติบโตเองตามธรรมชาติ

O **Organize** (การจัดตั้ง): การจัดรูปขบวนและรูปแบบองค์กรใหม่ๆ ให้เท่าทันความท้าทายในปัจจุบัน ข้อนี้อาจถือว่ามีความสำคัญมากในปัจจุบัน กระบวนการที่ไร้การจัดตั้งจะไม่มีพลังอำนาจใดๆ ในสังคม

P **Publish** (การสื่อสารเผยแพร่): การสื่อสารความคิดอย่างต่อเนื่อง จะเป็นการตีพิมพ์บทความวิชาการ การเขียนหนังสือ การโพสต์เนื้อหาเผยแพร่ทางสื่อสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง บางครั้งในประเด็นสำคัญก็อาจจำเป็นต้องมีการพูดซ้ำๆ เพื่อให้สังคมเข้าถึงแก่นแท้

ข้อคิดเหล่านี้อาจเป็นประโยชน์กับการทำงานต่อไปครับ

นพ.วิชัย โชควิวัฒน
คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
และประธานกรรมการเขตสุขภาพ
เพื่อประชาชน เขตพื้นที่ ๑๓

๑๙ ปี สช. วันนี้ตั้งใจมาฟัง และร่วมรำลึกถึงปรัชญาความคิดของ อาจารย์ประเวศ วะสี หลังจากฟังแล้ว บันทึกได้ ๓ เรื่อง

๑. อาจารย์ผู้ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ตอนที่ผมเป็นนักเรียนแพทย์ มีอยู่วันหนึ่งเพื่อนผมชื่อสุรพล เห็นอาจารย์ประเวศลงจากรถและหิ้วของพะรุงพะรังขึ้นตึกอานันทมหิดล ปรากฏว่ามีคนไข้ทาลัสซีเมียซึ่งอยู่ที่ตึกนั้น (เพราะไม่มีครอบครัวจะกลับไป) เพื่อนผมเลยถามเด็กคนนั้นว่า “ทำไมไม่ไปช่วยอาจารย์หิ้วของ?” เด็กคนนั้นตอบกลับมาว่า “อาจารย์ไม่ชอบให้คนอื่นช่วย อาจารย์ชอบแต่จะช่วยคนอื่น” นี่เป็นความประทับใจที่ผมไม่เคยลืมเลยครับ

๒. ที่มาของหนังสือ “บนเส้นทางชีวิต” หนังสือเล่มนี้มีที่มาที่น่าสนใจครับ คือมีนักเขียนท่านหนึ่ง (ที่มีชื่อเสียงมาก) ได้เขียนประวัติของอาจารย์ประเวศเป็นบทความเพื่อเผยแพร่ในนิตยสาร แต่อาจารย์ได้ส่งให้หลายคนช่วยอ่านเพื่อขอคำวิจารณ์ ผมเองก็เป็นหนึ่งในนั้น และผมได้ให้ความเห็นไปว่าสิ่งที่เขียนนั้น *“ยังเข้าไม่ถึงตัวอาจารย์ ไม่ลึกซึ้งพอ และไม่ได้พูดถึงสาระที่สำคัญอีกจำนวนมาก”*

สุดท้ายเราได้นัดคุยกันที่บ้านพักของผมที่โรงพยาบาลสามพราน และผมให้ความเห็นว่างานชิ้นนี้ยังไม่ควรเผยแพร่ อาจารย์ประเวศจึงตัดสินใจว่า “เอาอย่างนี้แล้วกัน เดี๋ยวผมเขียนเอง” จนกลายเป็นที่มาของหนังสือ ***“บนเส้นทางชีวิต”*** ที่เขียนลงในนิตยสารหมอชาวบ้านเดือนละตอนอย่างต่อเนื่อง

“ทำไมไม่ไปช่วยอาจารย์หิ้วของ?” เด็กคนนั้นตอบกลับมาว่า “อาจารย์ไม่ชอบให้คนอื่นช่วย อาจารย์ชอบแต่จะช่วยคนอื่น”
นี่เป็นความประทับใจที่ผมไม่เคยลืมเลยครับ

“ผมมองว่าอาจารย์ประเวศเป็นสุดยอดครูบาอาจารย์ที่เข้าใจวิธีการสื่อสาร เหมือนพระพุทธเจ้าที่จะทรงนึกก่อนเสมอว่าควรจะเทศนาอย่างไรให้กลุ่มผู้ฟังเข้าใจ งานชิ้นนี้สำหรับผมคือ Masterpiece ที่บันทึกเรื่องราวชีวิตที่มีวรรณศิลป์สุดยอด และผมเชื่อว่าควรจะมีการแปลและเผยแพร่ไปทั่วโลก เหมือนที่ **เชอร์ชิลล์** (Winston Churchill) บันทึกประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ ๒ จนได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมครับ”

๓. มุมมองเรื่องสันติภาพและ “ความเป็นโพธิสัตว์” มีคนพูดว่าถ้าอาจารย์ประเวศยังมีชีวิตอยู่ถึงวันนี้ ท่านคงเจ็บปวดกับสถานการณ์โลก เช่น เรื่องของโดนัลด์ ทรัมป์ แต่ผมมองว่าไม่ใช่เรื่องแปลกครับ เมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่แล้ว **ดร.ยศ สันตสมบัติ** เคยเขียนประวัติอาจารย์และเปรียบอาจารย์ว่าเป็นเหมือน “พระโพธิสัตว์” เพราะสิ่งที่อาจารย์ทำทั้งหมดมีลักษณะของโพธิสัตว์ที่มีธรรมะ (สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ) และมีความเป็นตัวตนที่เบาบางที่สุด การที่อาจารย์ไม่สามารถหยุดยั้งสงครามได้ แม้จะฝันเรื่องสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังไม่สามารถยับยั้งสงครามกับพระเจ้าวิฑูฑภะได้ จนเกิดการฆ่าฟันศากยวงศ์เกือบหมด ดังนั้น อาจารย์ประเวศในฐานะโพธิสัตว์ การที่ทำ (เรื่องสันติภาพ) ไม่สำเร็จจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะเรื่องของสงครามจะอยู่คู่กับมนุษยชาติตลอดไปครับ

คุณศิรินา ปวโรฬารวิทยา
อดีตสมาชิกวุฒิสภา

ยอมรับว่ารู้จักชื่อเสียงและผลงานของ นพ.ประเวศ วะสี มานาน และได้สัมผัสความเก่งและแนวคิดที่ลึกซึ้ง และได้รับแรงบันดาลใจให้อยากทำเพื่อสังคมมากขึ้น โดยยึดถือคำสอนของครอบครัวที่ต้องเป็น “คนดี” (ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ รักษาเครดิต ไม่เอาเปรียบคนอื่น) ซึ่งตนเองมองว่าคนเราต้องเป็นทั้ง “คนดีและคนเก่ง” เพราะคนดีที่ไม่เก่งอาจเป็นภาระ ส่วนคนเก่งที่ไม่ดีอาจทำลายผู้อื่น พร้อมเน้นย้ำเรื่อง “สุขภาพดี มีความสุข” เป็นเป้าหมายหลัก

พญ.จันทพงษ์ วะสี
ภรรยาของ
ศ.เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี

ขอขอบคุณทุกท่านในที่นี้นะคะ และขอบคุณทุกท่านที่เป็นอภิชาตศิษย์ของอาจารย์หมอประเวศ วะสี นะคะ ซึ่งในหนังสือของอาจารย์สุรเกียรติ อาจารย์พูดถึงว่าอาจารย์อยากเห็นสันติภาพโลก แต่อาจารย์จากไปเสียก่อน ไม่อย่างนั้นอาจารย์คงจะต้องคิดหนักทีเดียวว่าจะให้การบ้านใครไปทำสันติภาพโลก

ขออนุญาตเรียนให้ทราบว่าในฐานะคนใกล้ชิด เราคิดว่าอาจารย์เป็นสมบัติของบ้านเมือง แล้วเวลาที่อาจารย์กลับมาถึงบ้านตอนเย็น เราไม่เคยถามนะคะว่าอาจารย์เหนื่อยไหม เราถามเพียงแต่ว่าหิวไหมคะ เพราะว่าถ้าเหนื่อยก็เป็นหน้าที่ของเค้าที่จะต้องไปจัดการกับตัวเอง แต่ว่าถ้าหิวเราก็พร้อมที่จะจัดอาหารมาช่วยเสริมพลังกำลังให้

วันนี้ขอบคุณทุกท่านในที่นี้ และขออวยพรให้ความฝันของพวกเรา ความหวังของพวกเรา เป็นความจริงนะคะ

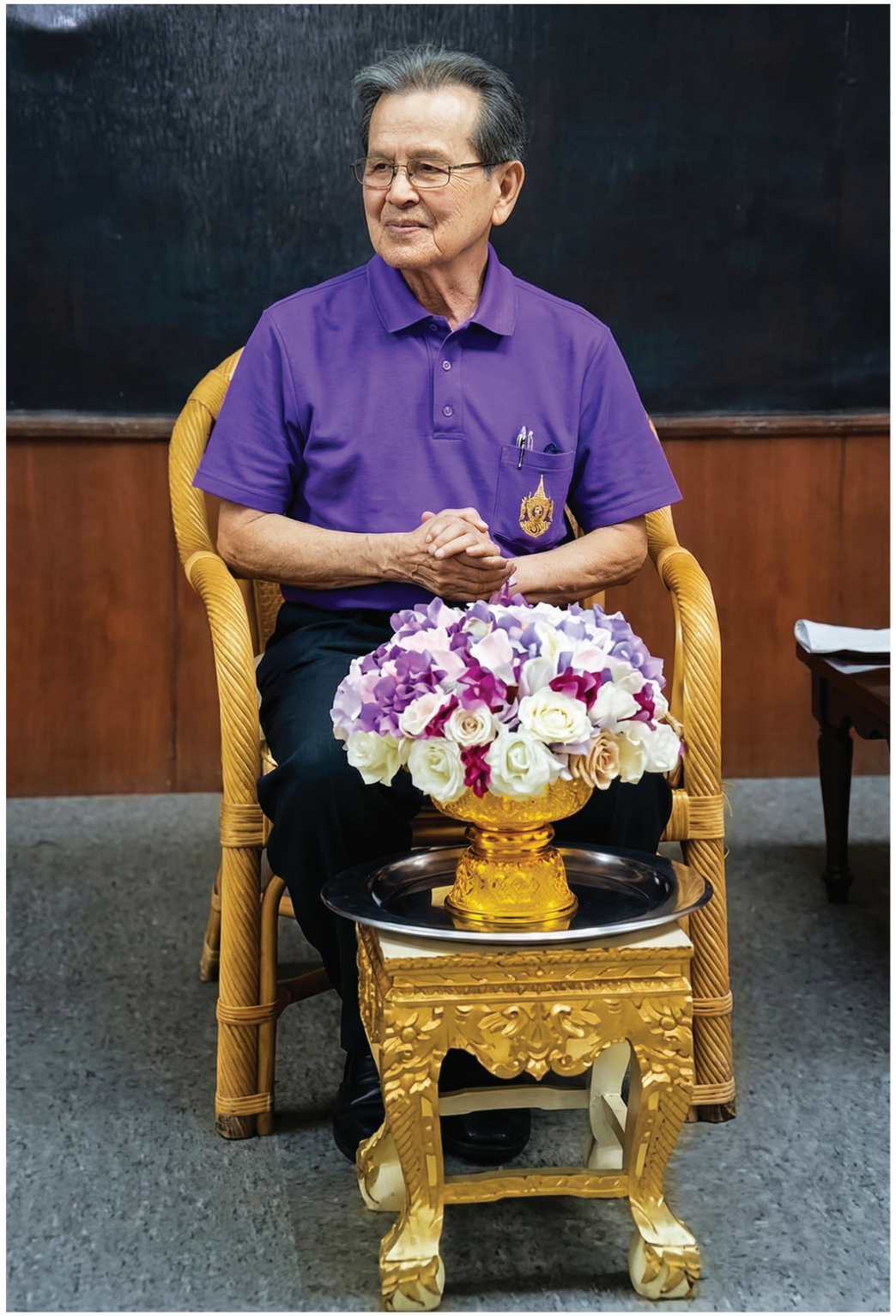

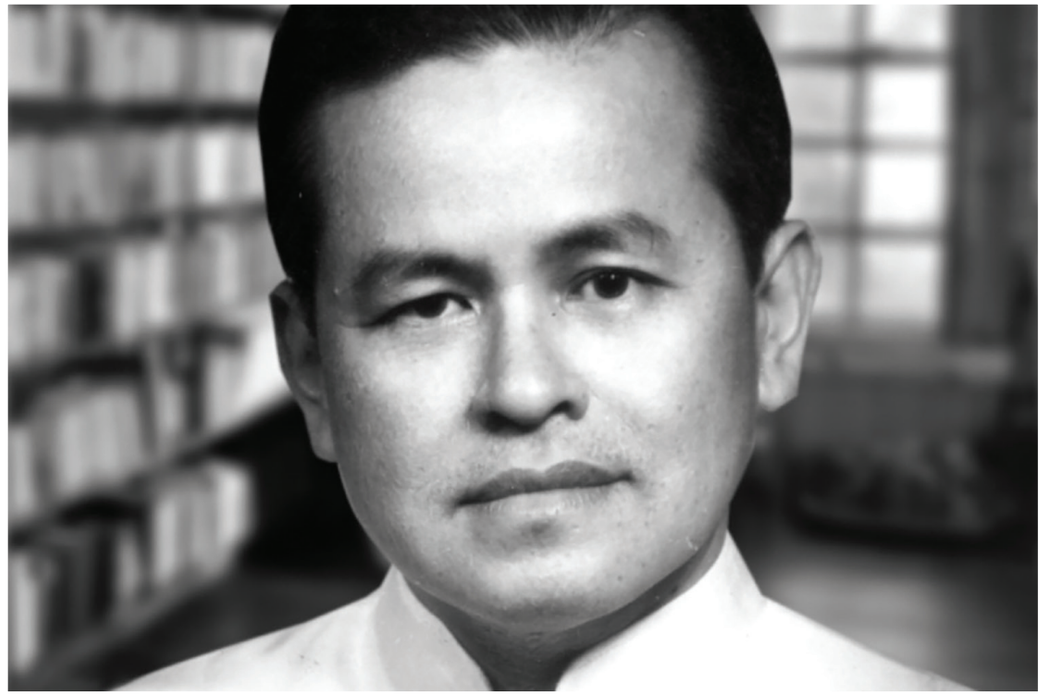

พ.ศ. ๒๕๕๙

พ.ศ. ๒๕๖๐

พ.ศ. ๒๕๖๑

พ.ศ. ๒๕๖๒

พ.ศ. ๒๕๖๓

พ.ศ. ๒๕๖๔

พ.ศ. ๒๕๖๕

พ.ศ. ๒๕๖๖

พ.ศ. ๒๕๖๗

พ.ศ. ๒๕๖๘

การเดินทาง ของชีวิตที่สอดรับ

กับบรรทัดประวัติศาสตร์ สาสุขไทย

ของ 'หมอประเวศ-หมออำพล'

ตลอดระยะเวลาการดำรงชีวิตของ **ศ. นพ.ประเวศ วะสี** ได้พ้องพานกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาประเทศมากมาย อาจารย์ประเวศเป็นทั้งแกนหลักและผู้สนับสนุน แม้จะเป็นผู้ที่อยู่นอกวงการสาธารณสุขหรือสายงานทางสุขภาพ แต่ก็คงคุ้นชินกับชื่อองค์กร หรือชุดคำเหล่านี้

ระบบบัตรทอง องค์กรตระกูล ส. หมอชาวบ้าน หลักการสร้างนำซ่อม สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ชมรมแพทย์ชนบท สุขภาวะ ๔ มิติ ฯลฯ

เหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างบางส่วน-บางมิติ ที่อาจารย์ประเวศมีส่วนผลักดันให้เกิดขึ้น ซึ่งแม้เป็นเพียงแค่เสี้ยวเดียวที่กล่าวถึง หากแต่มีคุณประโยชน์อนันต์ต่อประชาชนคนไทย

บุคคลที่มีประวัติชีวิตส่วนตัวพ้องพานและเกี่ยวพันไปกับอาจารย์ประเวศ ซึ่งสอดรับกับบรรทัดประวัติศาสตร์ด้านสาธารณสุขของไทย ผ่านการทำงานขับเคลื่อนสิ่งต่างๆ ร่วมกัน คือ **นพ.อำพล จินดาวัฒนะ** อดีตประธานชมรมแพทย์ชนบทในยุคแรกๆ และอดีตเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) คนแรก ผู้บุกเบิกและก่อร่างสร้าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งดำรงตำแหน่งปี ๒๕๕๑-๒๕๕๙

นพ.อำพล ย้อนความถึงอาจารย์ประเวศว่า ได้รู้จักและทำงานกับอาจารย์ประเวศมาราว ๕๐ ปี โดยชีวิตการงานของ นพ.อำพล เริ่มต้นจากการเป็นนักเรียนแพทย์ที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ม.มหิดล ซึ่งในช่วงเวลานั้นแม้จะยังไม่ได้สัมผัสกับอาจารย์ประเวศโดยตรง แต่ก็เริ่มได้ยินชื่อเสียงเรียงนามของอาจารย์มาบ้างแล้ว

การปฏิสัมพันธ์ในฐานะศิษย์ที่มีต่ออาจารย์ประเวศผ่านตัวหนังสือ เริ่มต้นขึ้นหลังจากออกไปทำงานเป็นแพทย์ในชนบท กล่าวคือเมื่อทำงานไปมีประสบการณ์พบเจอปัญหาอุปสรรคในพื้นที่ หรือมีความคิดความเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ก็มักจะเขียนจดหมายไปยังวารสารและนิตยสารต่างๆ เช่น “หมอชาวบ้าน” สื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้ความรู้การดูแลรักษาสุขภาพด้วยตนเอง ซึ่งเริ่มต้นเผยแพร่ฉบับแรกเมื่อ ๑ พ.ค. ๒๕๒๒ โดยมีอาจารย์ประเวศเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้ง ซึ่งหลายครั้งมักจะได้รับคำชี้แนะต่างๆ ตอบกลับจากอาจารย์ประเวศ

“สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่า อาจารย์ประเวศเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการดูแลประชาชนในชนบทตั้งแต่ไหนแต่ไรมา และไม่ว่าลูกศิษย์ลูกหาจะไปอยู่ที่ไหน อาจารย์ก็คงจะมีสายตาที่คอยสอดส่องมองไปยังลูกศิษย์ทั่วทั้งแผ่นดิน” นพ.อำพล กล่าว

ในเวลาต่อมา นพ.อำพล ได้มีโอกาสเข้ามาเป็นกรรมการชมรมแพทย์ชนบท ก่อนที่จะรับตำแหน่งเป็นประธานชมรมฯ ในเวลาต่อมา ซึ่งช่วงนั้นอาจารย์ประเวศกำลังอยู่ในบทบาทสำคัญในการดูแลเรื่องการพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข ซึ่งมหาวิทยาลัย(ผู้ผลิต) กับกระทรวงสาธารณสุข (ผู้ใช้) มีความร่วมมือกัน

ในฐานะแพทย์รุ่นใหม่ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ อาจารย์ประเวศได้ให้โอกาส นพ.อำพล เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมศึกษาวิจัยสถานการณ์ของแพทย์ที่อยู่ในโรงพยาบาลอำเภอ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกว่าโรงพยาบาลชุมชน) กว่า ๒๐๐ แห่งทั่วประเทศ ก่อนจะค่อยๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับในเวลาต่อมา

“ผมมาเรียนรู้ทีหลังว่าสิ่งเหล่านี้เป็นวิธีการทำงานอย่างหนึ่งของอาจารย์ประเวศ นั่นก็คือการดึงคนรุ่นใหม่ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่จริงและกำลังมีไฟ มาทำงานร่วมกับคณะกรรมการและคณะทำงานต่างๆ ที่เป็นครูอาจารย์ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งถือเป็นการจับคู่การทำงานร่วมกันระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้อาวุโสที่มีปัญญาและบารมี หลักคิดการทำงานของอาจารย์ประเวศ ทำให้ผมได้มีโอกาสเข้ามาทำงาน เรียนรู้สิ่งต่างๆ กว้างและลึกซึ้งมากขึ้นเรื่อยๆ หากลองไปถามหลายคนที่เคยมีโอกาส

ใกล้ชิดหรือเคยทำงานกับอาจารย์ประเวศ ก็จะพบว่าอาจารย์มักจะให้โอกาส ให้ความไว้วางใจในการทำงานสำคัญๆ กับคนรุ่นใหม่อยู่เสมอ” นพ.อำพล เล่า

เมื่อประสบการณ์ในราชการเพิ่มมากขึ้นจากแพทย์ที่ทำงานอยู่ในระดับพื้นที่ นพ.อำพล ได้เข้าสู่บทบาทการทำงานในกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) พร้อมกับเพื่อนพี่น้องอีกหลายๆ คน เมื่อต้องเข้ามาทำงานในส่วนกลาง ซึ่งมีโครงสร้างการทำงานแบบราชการแนวดิ่ง ผิดแผกแตกต่างไปจากระบบการทำงานที่แพทย์ชนบทคุ้นเคย นั่นก็คือการมีพื้นที่และมีอิสระในการทำงานเป็นของตนเองมากกว่า จึงนำมาซึ่งปัญหาความอึดอัด

สิ่งเหล่านี้นำมาสู่การเปิดเวทีพูดคุยร่วมกันเกิดการก่อตั้ง “กลุ่มสามพราน” นพ.อำพล เป็นคนหนึ่งที่เข้าร่วมด้วย โดยอาจารย์ประเวศเป็นผู้เสนอให้จัดเป็นเวทีวิชาการที่ทุกคนสามารถเข้ามาประชุมร่วมกันสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่สร้างปัญญา เรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติของแต่ละคน ให้ความคิดความเห็น คำแนะนำกันและกัน ไม่ใช่เวทีเคลียร์ปัญหาข้อขัดแย้งใดๆ

การประชุมนัดแรกเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในเดือน ส.ค. ๒๕๒๙ และหลังจากนั้นก็มีการประชุมมาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ เดือน

“อาจารย์ประเวศจะนั่งหัวโต๊ะ เป็นประธานในการรับฟัง มีการกำหนดให้มีผู้มานำเสนองานที่ต้องการคำปรึกษาหารือ ไม่ใช่การสั่งการ เป็นการพูดคุย ใครมีประเด็นอะไร หรือกำลังทำงานหรือโครงการอะไรอยู่ก็มานำเสนอมาปรึกษากัน ซึ่งอาจารย์และกัลยาณมิตรที่อยู่ในวงประชุมก็ช่วยกันชี้แนะ ช่วยให้คำแนะนำแต่ละคนที่มานำเสนอก็กลับไปคิดต่อเอาเอง จะทำหรือไม่ทำในสิ่งที่ได้รับการแนะนำมาก็ได้ ไม่ได้มีการบังคับกัน มีการไปช่วยกันทำ ไปขยายผลให้กว้างออกไป บางครั้งก็เชิญผู้รู้ด้านต่างๆ มาให้ความรู้ วงประชุมนี้ได้กลายเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนความรู้ ปัญญา และสร้างกัลยาณมิตรต่อกัน อาจารย์ประเวศให้ความสำคัญกับเวทีนี้อย่างมาก อาจารย์แทบไม่เคยขาดการประชุมเลยเป็นเวลาหลายสิบปี จนกระทั่งมีอายุสูงวัยมาก อาจารย์จึงค่อยๆ ถอยห่างไป” นพ.อำพล ฉายภาพ

ในปี ๒๕๓๔ **นพ.สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ** ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จ.ขอนแก่น และ นพ.อำพล ได้ร่วมกันเป็นผู้นำทีมทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายหมออนามัยกว่า ๑ หมื่นแห่งทั่วประเทศ จัดทำวารสาร “หมออนามัย” เพื่อสนับสนุนการพัฒนาหมออนามัยและสถานีอนามัยทั่วประเทศ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ สธ. ได้เริ่มต้น “โครงการทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย” หรือ “โครงการทสอ.” อาจารย์ประเวศก็เป็นหนึ่งในผู้ใหญ่ที่มองเห็นถึงความสำคัญของบุคลากรสาธารณสุขแนวหน้าเหล่านี้

อาจารย์ได้ให้คำขวัญสำคัญไว้ว่า *“รักประชาชน รักหมออนามัย”*

ทั้งนี้ วารสารหมออนามัยสามารถเดินทางได้ยาวไกลถึง ๒๐ ปี ก่อนจะปิดตัวลง ส่วนเครือข่ายหมออนามัยได้พัฒนาเรื่อยมาเป็น “เครือข่ายหมออนามัยอคาดิมี่” ในห้วงเวลาต่อมา โดยหมอประเวศ ยังคงเป็นผู้สนับสนุนทั้งกำลังใจ และสติปัญญามาอย่างต่อเนื่อง

...อาจารย์ประเวศเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการดูแลประชาชนในชนบท ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา และไม่ว่าลูกศิษย์ลูกหาจะไปอยู่ที่ไหน อาจารย์ก็คงจะมีสายตาที่คอยสอดส่องมองไปยังลูกศิษย์ทั่วทั้งแผ่นดิน”

กาลเวลาเดินผ่านไปอีกราว ๑ ทศวรรษ ในปี ๒๕๔๓ นพ.อำพล พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ด้านบริหาร มาเป็นตำแหน่งทางวิชาการ ประเทศก็กำลังอยู่ในช่วงของบรรยากาศการผลักดันการปฏิรูประบบสุขภาพ ที่เชื่อว่าสุขภาพไม่ใช่แค่เรื่องทางการแพทย์ หรือ “มด หมอ หยูก ยา” เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของคนทั้งสังคมที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างระบบสุขภาพที่ดี โดยใช้ทิศทางการ “สร้างนำซ่อม”

“ตอนนั้นอาจารย์ประเวศเดินมาบอกผมว่า อำพล อาทิตย์หน้าเขาจะมีการประชุมเรื่องปฏิรูประบบสุขภาพกันที่สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) อำพลว่างไหม ถ้าพอว่างให้เข้ามาร่วมประชุมหน่อย”

อาทิตย์ถัดมา ผมก็เข้าไปร่วมฟังการประชุม ในระหว่างการประชุมอาจารย์ประเวศก็เขียนโน้ตใส่กระดาษน้อยๆ ว่า “งานนี้สุวิทย์กับอำพลต้องทำ” อาจารย์เขียนมาแค่นี้เอง เราจะทำหรือไม่ทำ อาจารย์ก็ไม่ได้ว่าอะไร

“ในที่สุด ผมกับคุณหมอสุวิทย์ ก็ได้มาร่วมกันเป็นแกนนำขับเคลื่อนเรื่องนี้ ตั้งแต่การเริ่มร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพ ตั้งสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) ภายใต้ สวรส. สร้างกระบวนการขับเคลื่อนการปฏิรูประบบสุขภาพ เป้าหมายคือการออกกฎหมาย พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ โดยคาดว่าจะใช้เวลาทำความเข้าใจและขับเคลื่อนทางสังคมสัก ๒-๓ ปี ก่อนออกกฎหมาย ว่าสุขภาพไม่ใช่เรื่อง มด หมอ หยูก ยา อย่างเดียว แต่เป็นเรื่องสุขภาวะที่สังคมต้องเข้ามาช่วยกันสร้าง หรือจะพูดอีกอย่างก็คือกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ มันก็คือการก่อร่างสร้างสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หรือ สช. ขึ้นมาเพื่อเป็นกลไกแกนทำงานต่อเนื่องระยะยาว ซึ่งก็เป็นหนึ่งในการหนุนเสริมของอาจารย์ประเวศที่ต้องการให้เกิดขึ้น” นพ.อำพล ย้อนความ

นพ.อำพล กล่าวว่า ผลจากการผลักดันเรื่องดังกล่าวได้ทำให้เข้าใจหลักการ สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา อย่างเป็นรูปธรรม ว่าการขับเคลื่อนเรื่องใหญ่ๆ ยากๆ ในระดับประเทศ เพียงแค่ฝ่ายภาครัฐและฝ่ายการเมืองนั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จลุล่วงได้ จะต้องเข้ามาเชื่อมโยงกับฝ่ายวิชาการในฐานะผู้สร้างองค์ความรู้ และเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของสังคมในวงกว้างด้วย

ความตั้งใจเดิม นพ.อำพล ตั้งใจที่จะผลักดันการทำงานเหล่านี้ให้สำเร็จเป็นรูปธรรมภายในระยะเวลา ๓ ปี ทว่า ด้วยสภาวะของประเทศที่กำลังติดขัดด้วยปัญหาทางการเมือง ทำให้ต้องใช้เวลาถึง ๗ ปี พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ จึงสำเร็จลุล่วงในปี ๒๕๕๐ เมื่อผลักดันภารกิจเสร็จสิ้นแล้ว ก็สามารถกลับเข้าไปทำงานต่อใน สธ. ได้ เพราะยังเหลืออายุราชการอีกหลายปี

แต่ทว่าหลายๆ คนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอาจารย์ประเวศ บอกว่า

“อำพล ถ้าเราทำอะไรดีๆ ในเชิงระบบและโครงสร้างขึ้นมาสำเร็จแล้วเราไม่ดูแลต่อ ปล่อยให้คนอื่นๆ ที่อาจไม่เข้าใจเข้ามาทำเลย อาจทำให้สิ่งที่ทำมาเสียหายไปเลยก็ได้ อาจารย์บอกว่ามันอาจจะพิการตั้งแต่กำเนิด ผมจึงต้องตัดสินใจลาออกจากราชการ แล้วมาสมัครทำหน้าที่เป็นเลขาธิการ คสช. (เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ) อยู่ ๒ สมัย เพื่อมาเซ็ตหน่วยงาน ระบบและงานให้เข้าที่เข้าทางตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพ ซึ่งเหมือนภารกิจที่ยังต้องเดินทางไกล (Long march) ต่อไป” นพ.อำพล กล่าว

“อาจารย์ประเวศ เคยเขียนไว้เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๖ ในคำนำหนังสือ “ปฏิรูปสุขภาพ ปฏิรูปชีวิตและสังคม” (เล่มที่ ๑) ที่ผมเขียน ว่า

“สุขภาพหรือสุขภาวะ ควรเป็นอุดมการณ์ของชาติ การปฏิรูประบบสุขภาพ คือการปฏิรูปจุดมุ่งหมายของมนุษย์ ว่าควรถืออะไรสำคัญสูงสุด ถ้าถือสุขภาพหรือสุขภาวะสำคัญสูงสุด เราก็กอดคอกัน ไม่ทิ้งกัน แต่ถ้าถือเงินสำคัญสูงสุด เราก็จะทอดทิ้งกันและเสียสุขภาวะ การปฏิรูประบบสุขภาพจึงควรดึงทั้งหมดมาร่วมคิด ร่วมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบชีวิต ไปสู่การมีชีวิตที่เจริญและมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข ปลอดภัย มีเกียรติ และมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์”

มาจนถึงวันนี้ อายุของ สช. กำลังจะเดินทางเข้าสู่ปีที่ ๑๙ อาจารย์ประเวศท่านจากไปแล้ว เพื่อให้การทำงานของ คสช. และ สช. เป็นไปตามเจตนารมณ์ตั้งต้น นพ.อำพล เห็นว่า สช. ควรเชื่อมโยงสานพลังทุกภาคส่วน เพื่อทบทวนเจตนารมณ์และทิศทางการทำงานปฏิรูประบบสุขภาพสำหรับอนาคต ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เพื่อสุขภาวะของประชาชนและสังคม ไม่ใช่เพียงการทำงานประจำเท่านั้น

เรื่องเล่าจากลูกศิษย์

๓๐ ปี กับผู้เป็นแรงบันดาลใจ

‘สังคมสุขภาวะดี’ คือปลายทางที่อยากเห็น

นพ.พลเดช ปิ่นประทีป อดีตเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๒ เป็นหนึ่งในบุคคลที่ได้นอบตัวน้อมใจฝากตนเป็นลูกศิษย์ของ **ศ. นพ.ประเวศ วะสี** และได้ทำงานใกล้ชิดกับอาจารย์ประเวศมาอย่างต่อเนื่องถึง ๓๐ ปี จนซึมซับรับเอาวิธีคิดในการทำงาน การวางตัว และการจัดการปัญหาในชีวิตจริง รวมถึงการใช้เลนส์เดียวกันกับอาจารย์ประเวศในการมองปรากฏการณ์ และวิธีการแก้ไขปัญหาให้สังคม

ดังนั้น หากจะหาใครสักคนที่บอกเล่าถึงคุณูปการของอาจารย์ประเวศได้อย่างถึงน้ำถึงเนื้อที่สุด นพ.พลเดช ย่อมเป็นหนึ่งในนั้น

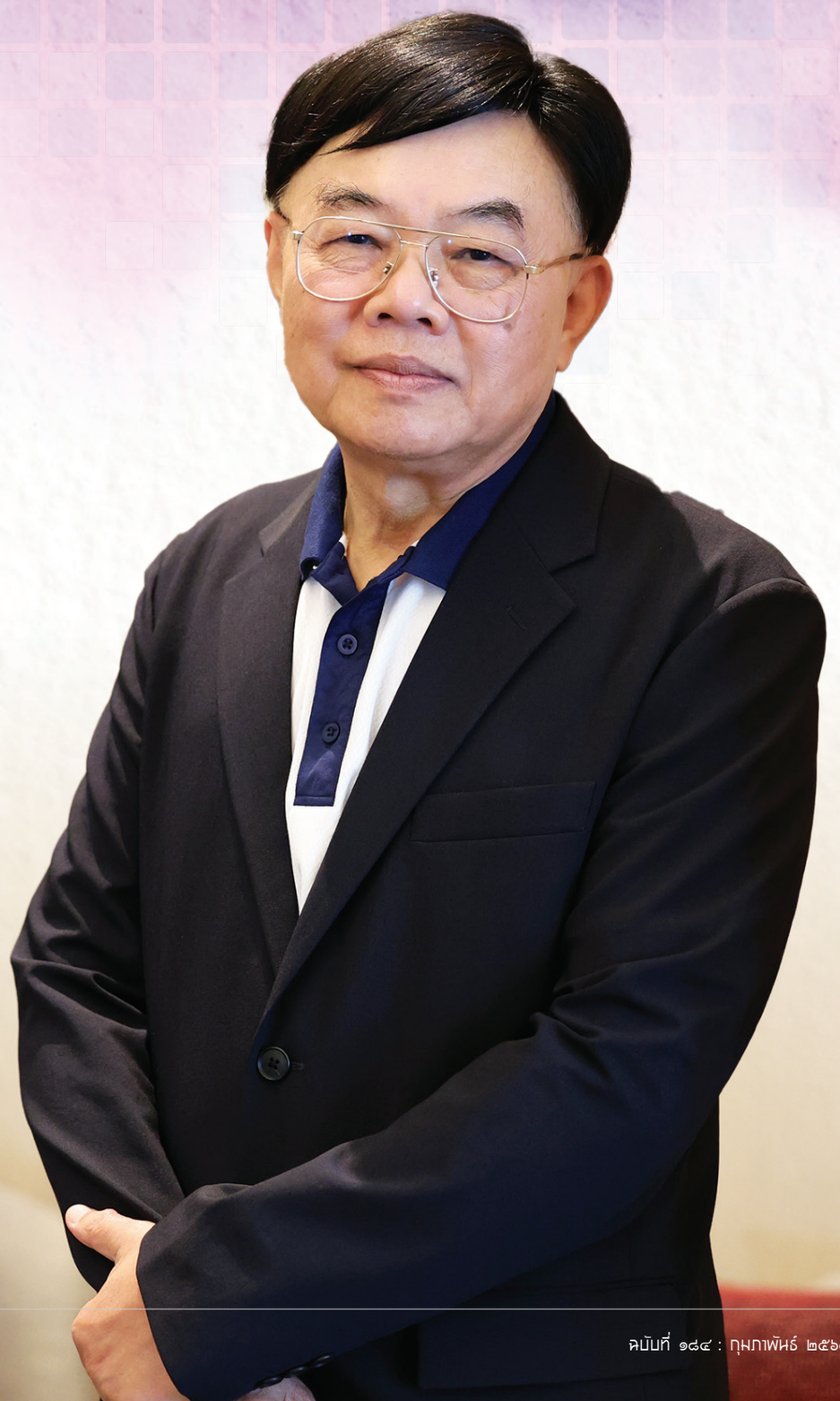

นพ.พลเดช เริ่มต้นเล่าว่า หากย้อนไปตั้งแต่ช่วงชีวิตที่เริ่มเป็นนักเรียนแพทย์ อยู่ที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ในเวลานั้นยังไม่รู้จักกับราษฎรอาวุโสอย่างอาจารย์ประเวศ

ทว่า ความสัมพันธ์ที่ดูเหมือนจะห่างไกลนี้กลับเริ่มต้นแนบแน่นขึ้นจากการที่อาจารย์ ได้มาเป็นประธานในพิธีมงคลสมรสของตนกับภรรยาในปี ๒๕๒๖ ด้วยเพราะเจ้าสาวรู้จักท่านอาจารย์มาก่อน ตั้งแต่ครั้งเป็นผู้นำนักศึกษา ซึ่งคำอวยพรของประธานในพิธีวันนั้น สั้น กระชับ ทว่าตราตรึงมาถึงวันนี้

“เราทั้ง ๒ เคยเป็นนักปฏิวัติมาแล้ว ก็ขอให้เป็นกำลังของสังคมต่อไป”

เวลาผ่านไปเพียงแค่ไม่กี่ขวบปี นพ.พลเดช ขณะดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมชน และต่อมาเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านเวชกรรมป้องกัน ประจำสำนักงานควบคุมโรคติดต่อ เขต ๙ ใน จ.พิษณุโลก ณ ห้วงเวลานั้น นพ.ประเวศ ได้กลายเป็นครูบาอาจารย์ที่ นพ.พลเดช ถอดความรู้และเก็บเกี่ยวแนวคิดออกมาสู่การปฏิบัติแบบครูพักลักจำ กล่าวคือ ติดตามบทความทุกชิ้น ทุกข่าวความเคลื่อนไหวของอาจารย์ประเวศ ทั้งในมิติทางสังคม การเมือง รวมทั้งพุทธวิธี ฯลฯ

องค์ความรู้เหล่านั้นค่อยๆ ซึมซับเข้าไปในตัวเอง จนกระทั่งเข้าใจในเจตนารมณ์และจุดมุ่งหมายที่อาจารย์ประเวศต้องการนำเสนอต่อสังคมและประเทศชาติ ต่อมาในปี ๒๕๓๘ จึงมีโอกาสเรียนเชิญท่านไปแสดงปาฐกถาพิเศษในเวที “สองแควเสวนา” ให้แก่ประชาคมพิษณุโลก และได้ดูแลท่านอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งต่อมาเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง”

นพ.พลเดช เล่าย้อนว่า ในปี ๒๕๔๐ อาจารย์ประเวศ สั่งให้ **นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์** ไปทาบทามตนจากพิษณุโลกให้มาช่วยดูแลมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDF) ที่มีอาจารย์ประเวศ เป็นประธาน โดยมี **นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม** เป็นประธานสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และ **ดร.เอนก นาคะบุตร** เป็นเลขาธิการมูลนิธิและสถาบัน ควบกัน

ทว่า ผลจากการเกิดวิกฤติต้มยำกุ้ง ได้ทำให้รัฐบาลในเวลานั้นต้องไปกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) มาแก้ปัญหาเป็นจำนวนมาก โดยถูกตั้งเงื่อนไขว่ารัฐบาลจะต้องนำเงินก้อนหนึ่งที่ได้รับจากการกู้ มาทำโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) เป็นเงินจำนวน ๕,๐๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาโครงการ ๔ ปี โดยตั้งกองทุน SIF ไว้ที่ธนาคารออมสิน และแต่งตั้งให้นายไพบูลย์ ไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการใหญ่ของธนาคารออมสิน และให้ ดร.เอนก ไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองทุน SIF ส่งผลให้ตำแหน่งประธานและเลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เป็นอันต้องว่างลงพร้อมกัน

ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ประเวศ จึงมอบหมายให้ นพ.สงวน และ นพ.พลเดช มาทำหน้าที่เป็นประธานและเลขาธิการ เพื่อสานต่อภารกิจ

“เมื่อย้อนกลับมามองกรอบคิดที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ ที่อาจารย์เคยให้แนวทางไว้นั้นก็คือ “หลักของความสมดุล” ระหว่าง ๑. รัฐ หรือราชการ ๒. ทุน หรือภาคธุรกิจ ๓. สังคม หากหลักความสมดุล ๓ ส่วนนี้ขาดหายไปก็จะยิ่งทำให้ประเทศอยู่ในปัญหา...”

“ผมจำได้ว่าวันแรกที่เริ่มทำงาน มีการนั่งบรีฟร่วมกันเพียง ๓ คน ภายในห้องเล็กๆ ซึ่งมีไวต์บอร์ดอยู่ตรงกลาง มีอาจารย์ประเวศ พี่สงวน และตัวผม การพูดคุยในวันนั้นท่านอาจารย์ประเวศมอบหลักการสำคัญ ๓ ประการให้แก่ผม ว่า ๑. ต่อไปนี้พลเดชต้องคิดงานใหญ่ อย่าคิดเล็ก ๒. เงินทุนสนับสนุนจาก CIDA หมดลงแล้ว ต้องจัดการตนเอง ๓. ห้ามทำเอง เพราะจะทำได้น้อยและไม่สำเร็จ โดยตั้งเป้าหมายทำให้ประชาชน ๘ หมื่นหมู่บ้าน ๘,๐๐๐ ตำบล หายจนให้ได้”

“ด้วยความที่ศรัทธาในตัวอาจารย์อยู่แล้ว ผมจึงเชื่อว่าโจทย์ที่อาจารย์ให้มานั้นเป็นเรื่องดีต่อบ้านเมือง แม้จะทำสำเร็จได้ยากแต่ก็น่าท้าทายอย่างยิ่ง เพราะคำว่าคิดใหญ่คือต้องคิดทำทั้งประเทศ แล้วเงินสนับสนุนก็หมดแล้ว เราเองก็ไม่มีอำนาจรัฐในมือ แล้วจะทำกันอย่างไร อาจารย์ประเวศย้ำว่า ต้องใช้การขบคิดและทำงานเชิงยุทธศาสตร์ แล้วต้องหาพันธมิตรมาทำร่วมกันให้มากและหลากหลาย ยิ่งไม่มีอำนาจไม่มีเงิน ก็ยิ่งต้องมีเพื่อนมาก ต้องมีบารมี ต้องมีเครือข่าย ทั้งหมดนี้ คือสิ่งที่ผมได้เรียนรู้วิธีคิด วิธีทำงานจากอาจารย์ประเวศโดยตรงเป็นครั้งแรก” นพ.พลเดช ย้อนความ

เมื่อชีวิตได้โคจรมาทำงานร่วมกับผู้เป็นแรงบันดาลใจแบบเต็มตัว นพ.พลเดช ได้ดูแลมูลนิธิและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาให้กับท่านมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา ๒๐ ปี ก่อนที่จะลาออกในปี ๒๕๖๑ ในช่วงสมัยที่ได้เข้ามารับตำแหน่งเป็น เลขาธิการ คสช. โดยยังคงภารกิจและเป้าหมายงานพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และประชาสังคมตามที่ได้รับมอบหมาย ผ่านบทบาทและสถานภาพต่างๆ ตลอดมา

ตลอดระยะเวลาที่ทำงานกับ นพ.ประเวศ ในบทบาทที่หลากหลาย ทำให้ยิ่งได้ใกล้ชิด ได้สัมผัสถึงวิธีคิดในการทำงาน การมองชีวิต การมองโลกและปัญหาบ้านเมืองของท่านอาจารย์มากขึ้นตามลำดับ เพราะมีโอกาสได้เจอท่านอาจารย์เกือบทุกอาทิตย์ ตนพบว่าเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาอะไรก็ตาม ท่านมักจะรับมือด้วยความมีสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ ด้วยแนวคิดเชิงบวก ลูกศิษย์ลูกหาคนใดก็ตามที่ประสบปัญหาในชีวิตและการทำงาน เมื่อเดินทางมาขอปรึกษากับอาจารย์ประเวศ ก็มักจะคลายความทุกข์ มีความสบายใจ ความสุข สงบร่มเย็น เพราะอาจารย์เป็นผู้ที่มีเมตตาธรรมและปัญญาธรรมที่สูงมาก ทำให้ตัวเราเองได้มีโอกาสเรียนรู้ และซึมซับในสิ่งที่ท่านทำให้ดู โดยไม่รู้ตัว

เมื่อย้อนกลับมามองกรอบแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ อาจารย์ให้หลักของความสมดุลระหว่าง ๓ พลัง คือ ๑. พลังภาครัฐ หรือราชการ ๒. พลังภาคทุน หรือธุรกิจ ๓. พลังภาคสังคม หากขาดความสมดุล ๓ ส่วนนี้ จะทำให้ประเทศเกิดเป็นปัญหา มีสภาวะความขัดแย้ง ซึ่งอาจารย์ได้พร่ำชี้อยู่เสมอว่า ประเทศไทยนับตั้งแต่เริ่มต้นมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ นับวันจะสูญเสียหลักสมดุล ๓ ส่วนนี้มากขึ้นเรื่อยๆ

“สาเหตุเพราะรัฐกับธุรกิจนับวันมีแต่จะเข้มแข็งและเติบโตเพิ่มขึ้นๆ แล้วมาร่วม

สมคบกันเพื่อเอาทรัพยากรของคนทั้งประเทศไปเปลี่ยนเป็นเงินของคนส่วนน้อย แต่สังคมกลับถูกทอดทิ้ง ถูกแย่งชิงทรัพยากรไป ทำให้อ่อนแอลงไปเรื่อยๆ ตรงนี้คือความเสียสมดุลที่อาจารย์ประเวศหมายถึง ดังนั้นแนวคิดของท่านคือ จะทำอย่างไรให้ประเทศเกิดความสมดุลใหม่ และการสร้างความสมดุลจะไปห้ามรัฐและทุนไม่ให้มีความแข็งแรง ย่อมทำไม่ได้และไม่ควรทำ แต่ต้องทำให้สังคมแข็งแรงขึ้นมาโดยเร็วและมั่นคงที่สุด ให้เทียบเคียงกับภาครัฐและทุน ประเทศต้องการความเข้มแข็งไปด้วยกันโดยสมดุล ซึ่งไม่สามารถทำด้วยวิธีการที่เป็นอริ ต่อต้าน ต่อทอ แย่งชิง หรือโค่นล้ม เพราะวิธีเช่นนั้นมีแต่จะทำให้อำนาจรัฐและอำนาจทุน หันกลับมาต่อต้านและทำลายเราในท้ายที่สุด”

“แต่เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สังคมแข็งแรง คือพลังพลเมืองตื่นรู้และกัมมันตะ ซึ่งเป็นภาษาบาลีที่แปลว่าการทำจนสำเร็จ แน่นอนว่าการทำให้สังคมเข้มแข็งตามความหมายนี้ย่อมไม่ใช่การลงไปทำคนเดียว แต่ต้องทำร่วมกัน และที่สำคัญคือ ต้องดึงภาครัฐและภาคทุน ภาคเอกชน มาทำด้วยกันอย่างเป็นพันธมิตร จึงจะทำให้ปลายทาง คือ รัฐ ทุน สังคม ได้เรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ปรับตัวเข้าหากันและเข้มแข็งไปพร้อมๆ กันได้” นพ.พลเดช กล่าว

นพ.พลเดช กล่าวต่อไปด้วยว่า สิ่งที่อาจารย์ประเวศต้องการเห็น หรือความฝันที่ต้องการให้พวกเราร่วมกันขับเคลื่อนไป ก็คือ สังคมไทยมีสุขภาวะ ที่ดีพร้อมสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญาหรือจิตวิญญาณ ไม่ใช่ความหมายอย่างแคบแค่เรื่องสุขภาพทางกายเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปแทบจะครบทุกมิติ โดยทุกกระทรวง ทุกหน่วยงานสามารถที่จะเข้ามาขับเคลื่อนให้สังคมเกิดสุขภาวะดี ได้ด้วยกันทั้งหมด

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนสังคมสุขภาวะดี จะต้องให้น้ำหนักและความสำคัญของความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ท้องถิ่นเข้มแข็ง และสังคมเข้มแข็งหรือประชาสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ ชุมชนจะต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการประชุมร่วมกันเป็นเนืองนิตย์ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และนำมาสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองอยู่เสมอ โดยในช่วงแรกของกระบวนการ อาจไม่ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในทันทีทันใด แต่หากกระทำอย่างสม่ำเสมอไปเรื่อยๆ ก็จะก่อให้เกิดเป็นความเข้มแข็งในระดับชุมชน ที่เติบโตไปพร้อมๆ กัน จนท้องถิ่นและสังคมมีความเข้มแข็งในภาพรวม และมีสุขภาวะที่ดีได้

นพ.พลเดช กล่าวมาถึงบริบทในปัจจุบันว่า สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) นั้นอยู่ในสถานะที่จะช่วยทำให้การขับเคลื่อนปณิธาน หรือความฝันของอาจารย์ประเวศสามารถที่จะเติบโต และงอกงามได้

“เพราะ สช. เป็นองค์กรที่มี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ รองรับ ซึ่งเปรียบเสมือน พ.ร.บ. แม่ ในด้านสุขภาพ สุขภาวะ และยังมีกฎหมายของ สสส. สปสช.และองค์กรตระกูล ส. อื่นๆ ที่เปรียบเสมือน พ.ร.บ. ลูก ที่มีพันธกิจสำคัญในการสร้างสังคมสุขภาวะที่ดีเช่นเดียวกัน แม้ว่า สช. จะมีงบประมาณน้อยกว่าเพื่อน บ้าน สช. อาจจะดูเล็กคับแคบ แต่มันก็อบอุ่น เพราะฉะนั้น สช. ต้องเล่นบทบาทที่เปรียบเสมือนการเป็นพี่สาวคนโต ที่จะคอยทำงานร่วมหรือสนับสนุนให้น้องๆ เข้ามามีบทบาทต่างๆ ในการผลักดันวาระสังคมสุขภาวะดีในที่สุด” นพ.พลเดช กล่าวสรุปในตอนท้าย

สานต่อ ‘จิตอาสา-สันติสุข’ สืบต่อ ‘แนวคิดอาจารย์’

จุดร่วมสำคัญประการหนึ่งของคนจำนวนไม่น้อย ที่แวดล้อม เป็นลูกศิษย์ลูกหา หรือมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับ **ศ. นพ.ประเวศ วะสี** ล้วนแล้วแต่มีชุดประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ประการหนึ่งคืออุดมการณ์และแนวคิดการทำเพื่อคนส่วนใหญ่ อีกประการคือการประกอบวิชาชีพแพทย์ ซึ่งมีพื้นฐานจากการอยู่ในชนบท

ความคล้ายคลึงกันจากชุดประสบการณ์นำไปสู่รากฐานการมองปัญหาสุขภาพที่เชื่อมโยงกับมิติทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความเหลื่อมล้ำ การแก้ไขจึงต้องมากไปกว่ามิติของการรักษาแบบ มด หมอ หยูก ยา หากแต่ต้องมองระบบสุขภาพเป็นองค์รวม ต่อเส้นประจากจุดเล็กๆ ไปสู่ความเข้มแข็งในภาพใหญ่

เช่นเดียวกับ **นพ.ประทีป ธนกิจเจริญ** อดีตเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งดำรงตำแหน่งวาระปี ๒๕๖๒-๒๕๖๖ ที่ตลอดเส้นทางชีวิตการทำงาน ได้เชื่อมโยงและพ้องพานกับนิยามที่กล่าวไปข้างต้น และถึงแม้ว่า นพ.ประทีป จะจำกัดความว่าตัวเองเป็น “บุคคลแถวสอง” ในวงล้อมความสัมพันธ์กับ นพ.ประเวศ หากแต่ก็สามารถสะท้อนความเป็นอาจารย์ประเวศได้อย่างไม่มีตกหล่น

“เมื่อเปรียบเทียบความสนิทกับอาจารย์ประเวศ ระหว่างผมกับลูกศิษย์คนอื่นๆ ที่มีโอกาสใกล้ชิดมากกว่า ผมถือว่าอยู่ในแถวที่สอง” นพ.ประทีป ระบุ และเล่าย้อนกลับไปในปี ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีโอกาสพบกับ นพ.ประเวศ โดยขณะนั้น นพ.ประทีป เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (นักศึกษาแพทย์รามาธิบดี ปี ๓ และ ๔ เรียนพรีคลินิกที่คณะวิทยาศาสตร์)

“ผมได้รับมอบหมายจากอาจารย์ท่านหนึ่งให้ไปสัมภาษณ์ชีวิตส่วนตัวของอาจารย์ประเวศ โดยอาจารย์ท่านนั้นแจ้งว่า บทสัมภาษณ์นี้จะถูกนำไปประกอบเพื่อเสนอให้อาจารย์ประเวศรับรางวัลแมกไซไซ และในปี ๒๕๒๔ ท่านก็ได้รับรางวัลจริงๆ” นพ.ประทีป ย้อนอดีต และว่า ก่อนหน้านั้นรู้จัก นพ.ประเวศ ในมุมของการเป็นอาจารย์ผู้หลักผู้ใหญ่ และเป็นแพทย์ด้านโลหิต

วิทยาชั้นนำของประเทศไทย

การสัมภาษณ์เริ่มขึ้น ณ แผนกโลหิตวิทยา โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของ นพ.ประเวศ โดยการพูดคุยในครั้งนี้ ทำให้รู้จักอาจารย์ประเวศมากขึ้น

“ตอนแรกก็ถามเรื่องชีวิตส่วนตัว เรื่องพ่อแม่ครอบครัว ชีวิตและการเติบโตของอาจารย์ อาจารย์ก็งงๆ แล้วก็หัวเราะ ท่านก็พูดอย่างเอ็นดูนะว่า ทำไมไม่ถามถึงเรื่องการทำงาน เพราะปกติไม่ค่อยได้พูดถึงเรื่องส่วนตัวกับใคร” นพ.ประทีป เล่าบรรยากาศและเล่าต่อไปว่า แม้จะเป็นเรื่องที่ นพ.ประเวศ ไม่ค่อยเปิดเผย แต่ที่สุดแล้วท่านก็ให้สัมภาษณ์ โดยเรื่องที่ถือเป็นหนึ่งในแรงบันดาลใจสำคัญคือ “การต่อสู้ชีวิต” เพราะสามารถพูดได้ว่า นพ.ประเวศ มาจากครอบครัวที่ยากจน แต่ท่านตั้งใจเรียน และไต่เต้าชีวิตทางการศึกษาขึ้นมาด้วยตัวของท่านเอง ท่านได้ทุนมาตลอด และได้รับทุนมูลนิธิอานันทมหิดล จนสามารถไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งนอกจากการต่อสู้ชีวิตแล้ว การมีรากฐานมาจากความยากจนทำให้อาจารย์ประเวศมีความติดดินและทุกคนเข้าถึงได้

“การสัมภาษณ์ในวันนั้น ชัดเจนว่าอาจารย์อยากเห็นการเปลี่ยนแปลง อยากพัฒนาประเทศให้ดีขึ้น” นพ.ประทีป สรุปความ

เวลาผ่านไปราวทศวรรษ เส้นทางของ นพ.ประทีป มาบรรจบกับ นพ.ประเวศ บ้างเป็นครั้งคราว ส่วนหนึ่งคือการร่วมประชุมกลุ่มสามพราน ซึ่งมีการประชุมครั้งแรกราวปี ๒๕๒๙ แต่ด้วยการเป็นนักศึกษาแพทย์ในยุคคนเดือนตุลา จึงมีโอกาสได้ทำกิจกรรมและได้ร่วมเป็นผู้นำนักศึกษา ตลอดจนทำงานใกล้ชิดกับรุ่นพี่ คือ **นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์** ผู้บุกเบิกระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ขณะนั้น นพ.ประทีป เป็นรองนายกสโมสรนักศึกษา ส่วน นพ.สงวน เป็นประธาน) รวมถึง **นพ.สุรพงษ์ สีบวงศ์ลี, นพ.พรหมมินทร์ เลิศสุริยะเดช** ฯลฯ

ช่วงแรกของการเป็นแพทย์ นพ.ประทีป ได้ทำงานที่โรงพยาบาลราษีไศล อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ ร่วมกับ นพ.สงวน ซึ่งในขณะนั้น อ.ราษีไศล ถือเป็นจุดศูนย์กลางของนักเคลื่อนไหวทางสังคม เอ็นจีโอ แพทย์นักพัฒนา ซึ่งจำนวนไม่น้อยก็เป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดของ นพ.ประเวศ

กระทั่งราวปี ๒๕๓๒–๒๕๓๓ นพ.สงวน เข้า

กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) ในตำแหน่งผู้อำนวยการกองแผนงาน สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข นพ.ประทีป จึงถูกดึงตัวมาเป็นหัวหน้าฝ่ายควบคุมกำกับและประเมิน กองแผนงานฯ ก่อนจะย้ายไปเป็นหัวหน้าฝ่ายแผนงาน กองสาธารณสุขภูมิภาค

“ช่วงปี ๒๕๓๓-๒๕๓๔ ผมถูกดึงตัวมาทำเรื่องทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย ขณะนั้นประเทศไทยมีความต้องการปฏิรูปใหญ่ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนากำลังคน โดยหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับหมออนามัยทั่วประเทศก็คือ “วารสารหมออนามัย” ซึ่งอาจารย์ประเวศท่านเป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการวารสารหมออนามัย ส่วนผมเป็นบรรณาธิการ” นพ.ประทีป ระบุ

นพ.ประเวศ ต้องการที่จะทำให้วารสารหมออนามัย เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ และพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ ให้กับเจ้าหน้าที่อนามัยที่มีอยู่กว่าหมื่นคนทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ นพ.ประทีป ได้มีโอกาสใกล้ชิด และคลุกคลีทำงานร่วมกับอาจารย์ประเวศอย่างเป็นทางการ

“ตอนมีการประชุมคณะกรรมการครั้งแรก อาจารย์ประเวศนั่งหัวโต๊ะ แล้วพูดคำที่สำคัญมากต่อที่ประชุมว่า รักประชาชน รักหมออนามัย และหลังจากนั้น อาจารย์ก็เน้นย้ำคำนี้อยู่บ่อยครั้งเพื่อตอกย้ำในหลักการว่า หากรักประชาชนก็จะต้องรักหมออนามัย ซึ่งถือเป็นการให้เกียรติ ให้คุณค่ากับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมออนามัย ผู้ซึ่งเป็นด่านหน้าในการดูแลประชาชนอยู่ทั่วประเทศในเวลานั้น” นพ.ประทีป ย้อนความถึงการให้ความสำคัญของ นพ.ประเวศ

ในปี ๒๕๓๗ มีคำสั่งให้ นพ.ประทีป ไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำนาจเจริญ ซึ่งเป็นจังหวัดใหม่ และเป็นจังหวัดที่ นพ.ประเวศ เดินทางไปร่วมขับเคลื่อนความเข้มแข็งในมิติต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง นพ.ประทีป เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้

สิ่งที่อาจารย์อยากเห็นและต้องการให้มีการสานต่อ คืองานจิตอาสาประชาธิปไตยและการปฏิรูปจากฐานราก และสันติประชาธรรม โดยเฉพาะงานจิตอาสานั้น ท่านอยากให้มีอาสาสมัครแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ดูแลผู้ป่วยครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ เรื่องนี้ท่านอยากทำให้สำเร็จมาก...

“ธรรมนูญอำนาจเจริญ” เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นธรรมนูญจังหวัดฉบับแรกของไทยที่ประชาชนได้ลุกขึ้นมากำหนดทิศทางและอนาคตของตัวเอง คือการมุ่งสู่เกษตรสีเขียว

ธรรมนูญฉบับนี้ ถือเป็นหน่ออ่อนของเครื่องมือการสร้างสุขภาวะ ตาม พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ในเวลาต่อมา ซึ่งปัจจุบันธรรมนูญอำนาจเจริญก็ยังมีความเคลื่อนไหวอยู่

นพ.ประเวศ มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนและผลักดันรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างสูงสุด และในปี ๒๕๔๓-๒๕๔๔ นพ.ประเวศ และ นพ.สงวน ลูกศิษย์คนสำคัญ ได้ร่วมกันผลักดันกฎหมายหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ จนกระทั่งสำเร็จเกิดเป็น พ.ร.บ.หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการตั้งสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) มาขับเคลื่อนภารกิจ โดยมี นพ.สงวน เป็นเลขาธิการ สปสช. คนแรก ส่วน นพ.ประทีป ดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการ

นพ.ประทีป บอกว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งที่ได้สัมผัสกับ นพ.ประเวศ โดยตรงตามวาระต่างๆ และได้สัมผัสผ่านแนวคิด ตลอดจนผ่านการทำงานร่วมกับลูกศิษย์ของ นพ.ประเวศ ชัดเจนเป็นอย่างยิ่งว่า นพ.ประเวศ มีหลักคิดพื้นฐานที่หลอมรวมจาก ๓ องค์ประกอบ

๑. พื้นฐานชีวิตของ นพ.ประเวศ มาจากชนบท จึงมีความคิดการพัฒนาจากฐานรากและเพื่อคนส่วนใหญ่ ๒. นพ.ประเวศ เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นผู้ค้นพบกลไกทางพันธุศาสตร์ในโรคทาลัสซีเมีย และเป็นผู้บุกเบิกงานด้านโลหิตวิทยา ของประเทศไทย ทำให้อาจารย์เป็นคนที่คิดทุกอย่างเป็นระบบเป็นเหตุเป็นผล ๓. นพ.ประเวศ ศึกษาธรรมะพระไตรปิฎก มาตั้งแต่เด็ก จึงมีฐานความคิดในเชิงพุทธธรรม

ทั้งหมดจึงนำมาสู่หัวใจหรือแก่นความคิดที่ นพ.ประเวศ นำเสนอ นั่นคือ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”

“อาจารย์เห็นว่าหากจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ จะต้องมีแนวคิดในการทำอย่างเอาจริงเอาจัง กับ ๓ กำลังสำคัญ ได้แก่ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคการเมือง ที่จะต้องทำงานสอดประสานและขับเคลื่อนไปด้วยกัน ไม่แยกกันเป็นเอกเทศ” นพ.ประทีป กล่าว

สำหรับผลงานของ นพ.ประเวศ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ ๑. สาธารณสุขเพื่อคนส่วนใหญ่ ๒. การพัฒนาชนบท ๓. การปฏิรูปการเมือง ๔. สันติสุข-สันติภาพ

ในเรื่องสาธารณสุขเพื่อคนส่วนใหญ่ ถือว่า นพ.ประเวศ ทำสำเร็จตั้งแต่การสาธารณสุขมูลฐาน การระบาดวิทยา การปฏิรูปการผลิตและการกระจายแพทย์เพื่อชนบท ทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย ตลอดจนการก่อตั้งองค์กรตระกูล ส. เพื่อวางรากฐานของประเทศ เช่น สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ที่ก่อกำเนิดขึ้นในปี ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำให้เกิดการศึกษา วิจัย เกี่ยวกับความรู้ในระบบสุขภาพ ในมิติต่างใหม่ๆ จนทำให้ในอีก ๙ ปีต่อมา ก่อเกิดหน่วยงานอย่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปี ๒๕๔๔ เกิด สปสช. ในปี ๒๕๔๕ และเกิดสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่ง

ชาติ (สช.) ในปี ๒๕๕๐ ตามลำดับ

ในเรื่องการพัฒนาชนบท นพ.ประเวศได้ผลักดันการเกิดสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ในปี ๒๕๒๗ โดยมุ่งหวังที่จะให้เป็นหน่วยงานสำคัญในการเป็นคลังสมองของประเทศเพื่อศึกษาวิจัยด้านเศรษฐกิจ ในเวลาต่อมาได้ก่อตั้งสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ในปี ๒๕๓๓ เพื่อเป็นสถาบันศึกษาวิจัยทางด้านสังคม การก่อตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในปี ๒๕๔๓

ในเรื่องการปฏิรูปการเมือง นพ.ประเวศได้ผลักดันให้เกิดการจัดทำรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ โดยได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป.) ตั้งแต่ปี ๒๕๓๗ เพื่อวางกรอบการจัดทำรัฐธรรมนูญ ตลอดจนคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง (คปก.) ในปี ๒๕๓๘

สุดท้ายคืองานด้านสันติสุข-สันติภาพที่เกิดเป็นงานมิตรภาพบำบัด งานจิตอาสา แนวคิดพุทธธรรมโลก ที่จะนำไปสู่การใช้ศาสนาเพื่อสร้างเวทีสันติภาพของโลก ซึ่งยังเป็นสิ่งที่ต้องช่วยกันสานต่อให้สำเร็จ

“สิ่งที่อาจารย์อยากเห็นและต้องการให้มีการสานต่อ คืองานจิตอาสา ประชาธิปไตย และการปฏิรูปจากฐานราก และสันติประชาธรรม โดยเฉพาะงานจิตอาสานั้น ท่านอยากให้มีอาสาสมัครแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ดูแลผู้ป่วยครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ เรื่องนี้ท่านอยากทำให้สำเร็จมาก คุณหมอสงวนเคยมาบอกกับผมเองว่า อาจารย์ประเวศเชิญชวนให้แกวางมือจากงานเรื่องระบบหลักประกันสุขภาพ เพื่อไปทำให้สังคมเกิดสันติภาพ-สันติสุข จากคนที่มีจิตใจอาสาทั่วทั้งประเทศ ซึ่งอาจารย์มองว่าจำเป็นสำหรับประเทศไทยมากและเป็นงานใหญ่ที่ต้องทำ ซึ่งทำให้ในช่วงท้ายของชีวิต คุณหมอสงวน ท่านได้ตัดสินใจออกมาขับเคลื่อนเรื่องนี้อย่างเต็มที่” นพ.ประทีป กล่าว

ดอกผลที่เกิดขึ้นคือ “มูลนิธิมิตรภาพบำบัด” ที่ นพ.สงวน เป็นผู้วางรากฐานไว้จนกลายเป็นวิถีใหม่ของการดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ณ โรงพยาบาลหรือหน่วยบริการ โดยจัดให้มีพื้นที่เพื่อการดูแลเยียวยารักษาจิตใจด้วยความเอื้ออาทร เพราะผู้ป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ไม่ได้ต้องการเพียงยาหรือการตรวจรักษาเท่านั้น แต่สิ่งที่ต้องการมากกว่าคือกำลังใจที่จะเป็นพลังต่อสู้กับโรคร้ายได้ พลังของมิตรภาพที่มาจากครอบครัว ผู้ดูแล แพทย์ พยาบาล ผู้ให้บริการ รวมถึงมิตรสหายที่รายรอบตัว

ถามถึงสิ่งที่ สช. และภาคีหน่วยงานต่างๆ ควรดำเนินการ นพ.ประทีป บอกว่า ควรสานต่องานตามภารกิจ สืบทอดแนวคิด และเชิดชูผลงาน โดยระยะเวลาอันใกล้คือร่วมกันจัดงาน ๑๐๐ วัน ในวันที่ ๑๗ พ.ค. ๒๕๖๙ ให้มีเนื้อหาดังกล่าว ส่วนระยะถัดไปยังควรให้มีการจัดงานปาฐกถาระดับชาติ ในหัวข้อที่อาจจะเกี่ยวข้องกับแนวคิด ชีวิต และผลงานของอาจารย์ประเวศ รวมไปถึงการจัดตั้ง “สถาบันวะสี” หรือหอจดหมายเหตุ เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมแนวคิด ชีวิต และผลงานของ นพ.ประเวศ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

รวมทั้งร่วมกันเสนอชื่อ นพ.ประเวศ ไปยังองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) เพื่อพิจารณาประกาศยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก เนื่องจากสิ่งที่ นพ.ประเวศ ได้ทำมาตลอดชีวิต มีความเป็นสากล และเกิดประโยชน์มหาศาล

อย่างไรก็ตาม แนวคิด ทฤษฎี และวิธีการขับเคลื่อนวาระทางสังคมในมิติต่างๆ ที่อาจารย์ประเวศเคยถ่ายทอด และได้ทำให้ดูเป็นแบบอย่างนั้น ควรจะต้องเปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ ถกเถียงได้ เพื่อนำไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของยุคสมัยของตนเอง

“สิ่งต่างๆ ที่อาจารย์ประเวศเคยสร้างแนวทางเอาไว้ ต้องไม่ใช่สิ่งที่ถูกแช่แข็ง หรือแตะต้องไม่ได้ แต่จะต้องทำให้ตำราเหล่านั้นมีชีวิต สามารถทบทวน ปรับปรุง ประกอบสร้างใหม่ได้ จึงจะทำให้แนวคิดของอาจารย์ประเวศยังคงร่วมสมัยอยู่เสมอ” นพ.ประทีป กล่าว

คลิปดีที่ต้องดู

เรื่อง สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

ชมคลิปดี

ติดตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

การตายดี...ที่บ้าน
ของ นพ.ประเวศ วะสี

ในโลกที่ความตายมักถูกมองว่าเป็นเรื่องน่ากลัว และต้องยื้อไว้ให้ถึงที่สุด... จะเป็นอย่างไรหากเราสามารถเปลี่ยน “วาระสุดท้าย” ให้กลายเป็นการเดินทางที่งดงาม สงบ และเต็มไปด้วยความหมายได้ด้วยตัวเอง?

คลิปวิดีโอนี้จะพาคุณไปสัมผัสกับเรื่องราวอันทรงพลังจากงาน Death Fest 2026 ซึ่งถ่ายทอดประสบการณ์จริงของ ศ.เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี ราษฎรอาวุโสและปราชญ์ของสังคมไทย ผู้ที่เตรียมตัวเผชิญกับความตายอย่างมีสติมาตั้งแต่อายุ ๗๙ ปี

นี่ไม่ใช่แค่เรื่องของ “ความตาย” แต่คือบทเรียนสำคัญเรื่อง “การใช้ชีวิต” ให้มีคุณค่าจนถึงลมหายใจสุดท้าย เพื่อให้การจากไป เป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

รับชมเรื่องราวบทเรียนชีวิตครั้งสุดท้ายของท่านได้ที่นี่ Death Fest 2026 การตายดี...ที่บ้านของ นพ.ประเวศ วะสี

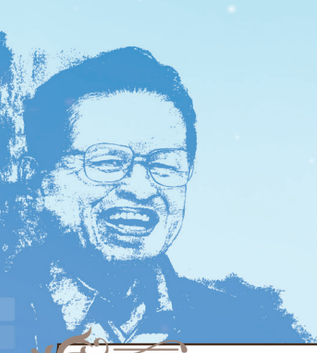

สิ่งที่อยากให้สานต่อ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

การบ้าน ๓ หมอ
อำพล-สมศักดิ์-สุเทพ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

อำพล - สมศักดิ์ - สุเทพ

สช. กับ P^4 (Participatory Public Policy Process)

เราแปล Public Policy = นโยบายสาธารณะ หลายคนไม่เข้าใจ เปลี่ยนเป็น **นโยบายแห่งชาติ** จะดีไหม

สช. + ส. ทั้งหมด ร่วมกันจัด

การประชุมแห่งชาติ หรือ P^4 ดีไหม เชิญนายกรัฐมนตรีเป็นประธานเปิดการประชุม ∵ นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน **สช.** โดยตำแหน่ง แต่ก็ไม่เคยมีนายกฯ คนไหนใช้ **สช.** ให้เป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนนโยบาย ∵ คงเข้าใจคำว่าสุขภาพในทางแคบ

ควรสร้างความเข้าใจใน Ottawa Charter ที่ว่า

Healthy Public Policy

Theme การประชุม

๑ มหาวิทยาลัย / ๑ จังหวัด / ๑ นโยบาย

เพื่อนำมหาวิทยาลัยทั้งหมดให้ทำงานเชิงพื้นที่และนโยบาย

เชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยควรตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาพื้นที่อำเภอละ ๑ แห่ง โดยตั้งอยู่ที่และทำงานร่วมกับโรงพยาบาลชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่อย่างบูรณาการกันให้สุดหล้าฟ้าเขียวทั้ง ๘๐๐ อำเภอ ทั่วประเทศ **๑ มหาวิทยาลัย / ๑ นโยบาย**

สช.และคณะทำรายการนโยบายแห่งชาติสัก ๒๐ เรื่อง ให้มหาวิทยาลัยเลือกเอาว่าต้องการขับเคลื่อนนโยบายใด

โดย**สช.**และคณะสร้างผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาระบบนโยบายสักจำนวนหนึ่ง และผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ไปช่วยมหาวิทยาลัยในการพัฒนานโยบาย

เช่นนี้ จะร่วมกับ **สช.** ขับเคลื่อนนโยบายแห่งชาติทุกประเด็นไปพร้อม ๆ กัน โดยแต่ละประเด็นมี ๑ มหาวิทยาลัยเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน

การบ้าน ๓ หมอ
อำพล-สมศักดิ์-สุเทพ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

ประเทศจะมีพลังแข็งปั๋งในการขับเคลื่อน P^4 ทุกคนทุกฝ่ายจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ โดยมี**ระบบและโครงสร้าง**

การมีระบบและโครงสร้าง จะทำให้ประเทศไทยลงตัวทุกประเด็นรวมทั้งการเมืองด้วย เพราะการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบนโยบาย

นี้เป็นเรื่องใหญ่มาก

ผมอยากยกตัวอย่างง่าย ๆ ให้เห็นว่าถ้าเราต้องการอะไรที่บินได้ ก็ต้องออกแบบระบบและโครงสร้างของเครื่องบิน และนำชิ้นส่วนมาประกอบตามโครงสร้างจนครบเป็นองค์รวมคือเครื่องบิน **ก็เกิดคุณสมบัติใหม่อันมหัศจรรย์ คือ บินได้** ในขณะที่ไม่มีชิ้นส่วนใดที่บินได้เลย ต้องการองค์รวมจึงบินได้

ในระบบเครื่องบินมีเครื่องยนต์ที่ระเบิดพลังอย่างแรงขับเคลื่อนเครื่องบิน การระเบิดในเครื่องยนต์รุนแรงมาก และเมื่ออยู่ในระบบก็ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ใด แต่เป็นแรงขับเคลื่อน แต่ถ้าการระเบิดนี้อยู่นอกระบบ มันคือลูกระเบิด

ประเทศไทยเต็มไปด้วยลูกระเบิด เพราะขาดระบบและโครงสร้าง

มหาวิทยาลัยยังรู้แต่เชิงเทคนิค ซึ่งเป็นความรู้ ยังไม่ใช่ปัญญา มหาวิทยาลัยต้องไปให้ถึงปัญญา ซึ่งมี ๔ คือ

- ปัญญาเชิงทัศนะ
- ปัญญาเชิงระบบและการจัดการ
- ปัญญาเชิงนโยบาย
- จิตตปัญญา

องค์กรตระกูล **ส.** ร่วมกันสามารถพลิกโฉมประเทศไทย และพลิกโฉมโลกได้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

รัก

ประเวศ วะสี

ทัศนะ : เครื่องมือใหม่ ที่จะทำให้รัฐบาล ประสบความสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

เครื่องมือใหม่ที่จะทำให้รัฐบาลประสบความสำเร็จ

ประเวศ วะสี

การอภิปรายที่ผ่านไป แสดงให้เห็นความซับซ้อนของสถานการณ์ปัจจุบัน ที่โยงใยยาวไกลและซับซ้อนเป็นระบบซ้ำซ้อน (Complexity system) ในระบบอย่างนี้เครื่องมือเก่า ๆ ใช้ไม่ได้ผล ไม่ว่าใครมาเป็นรัฐบาลก็จะแก้ปัญหาไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นใหม่หรือรุ่นเก่า

กระบวนการที่จะได้ผลคือ P^4 หรือ Participatory Public Policy Process เป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม จึงเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง **ระบบนโยบายสาธารณะ** มีความเป็นระบบครบวงจร ๑๒ ขั้นตอน ต้องทำให้ครบวงจร ๑๒ ขั้นตอนจึงจะสำเร็จ ถ้าทำเป็นส่วน ๆ หรือบางส่วนจะไม่มีวันสำเร็จ ถ้าทำครบวงจร ๑๒ ขั้นตอนก็สำเร็จทุกเรื่อง เรียกว่า **"สัมฤทธิศาสตร์"** (Delivery Science)

เครื่องมือที่จะช่วยนายกรัฐมนตรีให้มีความสำเร็จมีอยู่แล้ว คือ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หรือ **สช.** ถูกออกแบบมาให้เป็นเครื่องมือของนายกรัฐมนตรี โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ **คสช.** ทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบนโยบาย ขณะนี้มีนายแพทย์สุเทพ เพชรมากเป็นเลขาธิการ **คสช.** ยังสามารถระดมกำลังจากพี่น้องตระกูล **ส.** เช่น **สสส. สปสช.** มาร่วมขับเคลื่อน P^4 ซึ่งสำคัญที่สุดของชาติ นายกรัฐมนตรีควรชวนเลขาธิการ **คสช.** รวมทั้งองค์กรตระกูล **ส.** พูดคุยถึงเรื่อง P^4 **สช.** สามารถช่วยจัดตั้ง PMDU หรือ Prime Minister Delivery Unit หรือ หน่วยสัมฤทธิศาสตร์ของนายกรัฐมนตรี ที่จะช่วยนำนโยบายไปสู่ความสำเร็จ

ความสำเร็จของรัฐบาลในปัจจุบัน ไม่ว่าใครจะเป็นนายกรัฐมนตรีมีความสำคัญในการป้องกันความโกลาหลใหญ่อีก ๔ - ๕ ปีข้างหน้า

ทัศนะ : เครื่องมือใหม่ ที่จะทำให้รัฐบาล ประสบความสำเร็จ

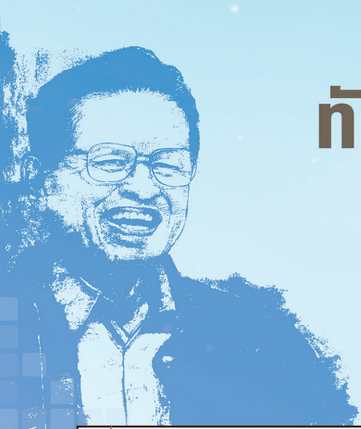

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

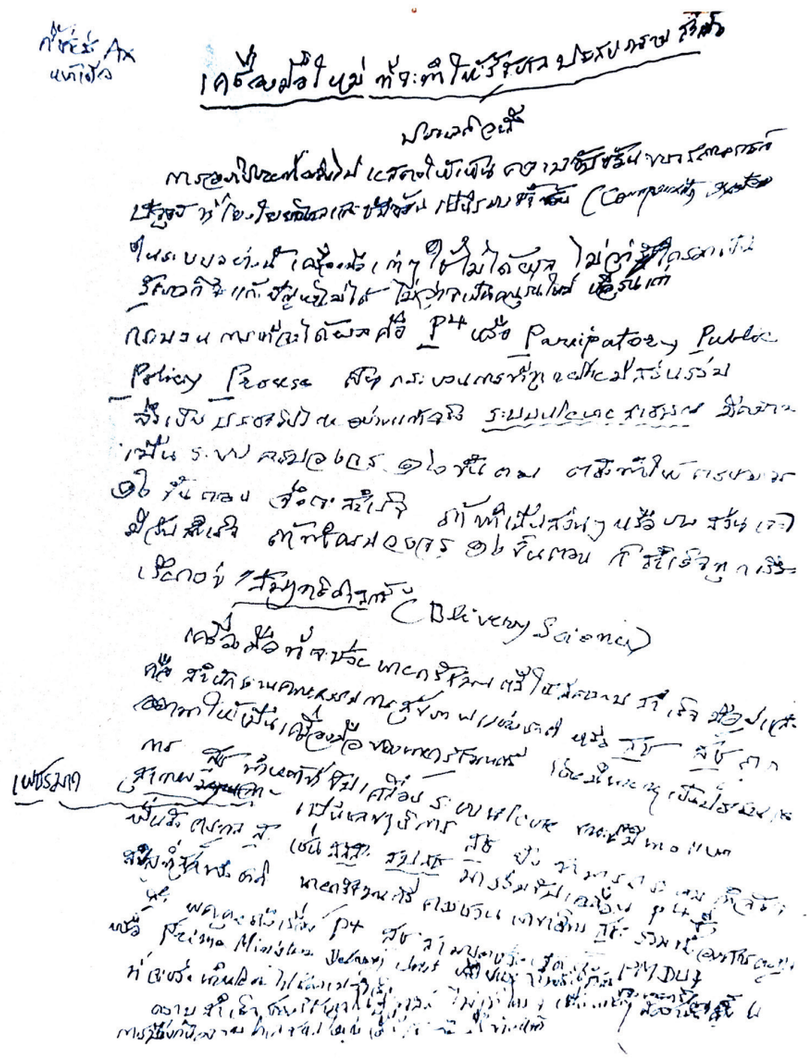

ปฐมบทแห่งอุดมการณ์ : จาก "หมอรักษาคน" สู่ "ราษฎรอาวุโส"

เส้นทางชีวิตของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี

เริ่มต้นจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน บิดาเป็น**ชาวบ้านป่ากาญจนบุรี** ช่วงวัยเยาว์ชีวิตท่านฝ่าความยากลำบากมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่ออายุ 10 ปี บิดาพาออกจากป่าไปตัวเมืองกาญจนบุรี เพื่อสมัครเรียนมัธยมปีที่ 1

ช่วงเรียนหนังสือที่**โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา** ต้องอาศัยกินอยู่หลับนอนที่โรงเรียนพาณิชยการพระนคร โดยใช้โต๊ะนักเรียนมาเรียงต่อกันเป็นเตียงนอน ด้วยความมุ่งมั่นในวิชาชีพ**แพทย์จากศิริราช** เมื่อเรียนจบแพทย์แล้วท่านได้**ทุนอานันทมหิดลไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ** ด้วยความขยันหมั่นเพียรจนเป็นที่ปรากฏ หนังสือของโรงเรียนแพทย์ที่สหรัฐอเมริกามีบันทึกประวัติของสาขาวิชาโลหิตวิทยาไว้ตอนหนึ่งว่า **“นายแพทย์ประเวศ วะสี จากประเทศไทย ทำงาน 7 วัน 7 คืนต่อสัปดาห์”** และช่วงที่ศึกษาในสหรัฐอเมริกาท่านสามารถตีพิมพ์บทความทางวิชาการใน**วารสารชั้นนำระดับโลก ได้ถึง 6 เรื่อง** ในขณะที่คนทั่วไปจะมีบทความวิชาการตีพิมพ์ด้วยความยากลำบากเพียง 1 บทความ

ท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่สร้างชื่อเสียงในระดับสากลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง **"โรคธาลัสซีเมีย"** ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของคนไทยในขณะนั้น งานวิจัยของท่านไม่ได้อยู่แค่ในห้องแล็บ แต่ลงลึกไปถึงการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์จนได้รับ**รางวัลแมกไซไซ สาขาบริการสาธารณะ ในปี พ.ศ. 2524**

ท่านตระหนักดีว่า **"ลำพังการรักษาโรคที่ตัวบุคคล ไม่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรได้อย่างยั่งยืน"** ท่านจึงเริ่มขยับจากงานวิจัยทางชีววิทยาสู่การสร้างองค์ความรู้ทางสังคมจนสามารถบุกเบิกการสร้าง **"ระบบวิจัย"** ของประเทศ เพื่อให้ความรู้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำจนได้รับบทบาท **"ราษฎรอาวุโส"** ผู้ใช้ปัญญาเป็นอาวุธในการนำทางสังคมไทย

ปฏิรูปโครงสร้างสุขภาพ : สร้าง "สุขภาวะ" ที่ยั่งยืนเพื่อคนไทย

หนึ่งในผลงานที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย คือ การผลักดันแนวคิด **"นิยามใหม่ของสุขภาพ"** ท่านย้ำเสมอ ว่าสุขภาพไม่ใช่แค่เรื่องของการไม่เจ็บป่วย แต่คือ **"สุขภาวะ"** ที่สมบูรณ์ทั้ง 4 มิติ ได้แก่ กาย จิต ปัญญาและสังคม แนวคิดนี้เป็นหัวใจสำคัญที่นำไปสู่การก่อตั้งหลายองค์กรในปัจจุบัน ตั้งแต่ขบวนการแพทย์ชนบท ถึงองค์กรตระกูล ส.

ท่านมีบทบาทสำคัญในการผลักดัน **พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550** ซึ่งก่อให้เกิด **"สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)"** เพื่อเป็นกลไกของการพัฒนาและขับเคลื่อน **"นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ"** โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า **“สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”**

ภูเขา หมายถึง สิ่งยาก

สามเหลี่ยม ก็คือ การบรรจบกันของความรู้ (นโยบายที่สังเคราะห์มาด้วยดี) + การขับเคลื่อนสังคมสู่การขับเคลื่อนนโยบาย

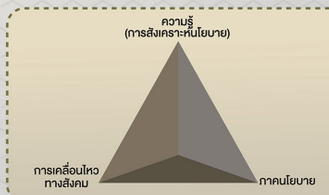

พลังจากทั้ง 3 ส่วนประกอบด้วย

1. พลังความรู้: การสังเคราะห์นโยบาย
2. พลังสังคม: การเคลื่อนไหวสังคม
3. พลังอำนาจรัฐ: การขับเคลื่อนนโยบาย

"สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา" เป็นคัมภีร์หลักในการขับเคลื่อนนโยบาย ที่ทั้ง 3 ส่วนต้องทำงานสอดประสานกัน ซึ่งการขับเคลื่อนนโยบายและการทำงานให้สำเร็จมี 12 ขั้นตอน โดยมีกลุ่มสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบาย หรือ **“กลุ่มสัมฤทธิศาสตร์”** เป็นกลุ่มที่ใช้ศาสตร์ให้เกิดความสำเร็จ

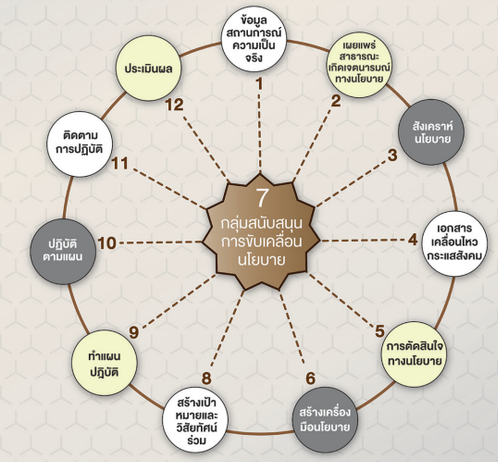

สร้างชุมชนเข้มแข็ง สู่ประเทศไทย แผ่นดินศานติสุข

ท่านให้ข้อคิดว่า ทางสายกลางเป็นทางสายปัญญา
ไม่คิดแบ่งข้างแบ่งขั้วและคิดเชิงปฏิปักษ์ต่อกัน
แต่ใช้ความเมตตาและความเป็นเหตุเป็นผล

การสานพลัง แผ่นดินเป็นเรื่องของบ้านเมืองทั้งหมด
ที่คนไทยทุกคนสามารถมีส่วนร่วมสร้างประเทศไทย
ที่น่าอยู่ที่สุดเป็นแผ่นดินศานติสุข

พระเจดีย์แห่งการพัฒนาประเทศไทย พระเจดีย์สีทองผ่องอำไพ
มีแสงระยับจับท้องฟ้าทั้งประเทศ “**สานพลังแผ่นดิน**” ร่วมกันสร้าง

“สังคมเข้มแข็งเป็นปัจจัยให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี ชุมชนเป็นฐานของประเทศ ถ้าฐานของประเทศเข้มแข็งจะรองรับประเทศทั้งหมดให้มั่นคง

ยุทธศาสตร์ที่รองรับเป้าหมายประเทศไทย มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน คือ ยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง-ชุมชนเข้มแข็ง”

สังคมอนาคตควรเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล
โดยมีรูปธรรมเป็นชุมชนเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกัน
ทั้งในชนบทและในเมือง

EDITORIAL TEAM

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) — **เจ้าของ**
นพ.สุเทพ เพชรมาก — **ที่ปรึกษา**
กลุ่มงานสื่อสารสังคม สช. — **บรรณาธิการ**

กองบรรณาธิการ
ยุวลักษณ์ เหมะวิบูลย์
นิรชา อัศวธีรากุล
วันเพ็ญ ทินนา
ชูชาติ ตรีรัถยานนท์
ชนัญชิดา จันทร์หมื่น

ผลิต
บริษัท แจ่มแจ่มกรุ๊ป จำกัด

ที่อยู่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
ชั้น ๓ อาคารสุขภาพแห่งชาติ
๘๘/๓๙ หมู่ ๔ ถ.ติวานนท์ ๑๔
ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๓๒ ๙๐๑๓ แฟกซ์ ๐ ๒๘๓๒ ๙๐๐๑
อีเมล nhco@saraban.mail.go.th
เว็บไซต์ www.nationalhealth.or.th
เฟซบุ๊ก www.facebook.com/NHCO.thai

ติดต่อกองบรรณาธิการ
บริษัท แจ่มแจ่มกรุ๊ป จำกัด
๓๕๓/๔๔๕ หมู่บ้าน The Connect
๗/๑ ถ.เทิดราชัน แขวงสีกัน เขตดอนเมือง
กทม. ๑๐๒๑๐
โทรศัพท์ ๐๘ ๗๑๗๑ ๘๙๔๔

JAMJAM GROUP CO.,LTD.

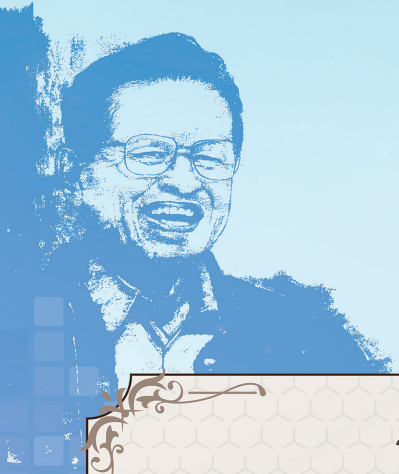

มรดกความคิด ก้าวสู่ อนาคตสุขภาพไทย

ในวัยที่ล่วงเลย แต่ไฟแห่งการเรียนรู้
และความหวังเห็นสังคมสันติสุขของท่านไม่เคยดับลง
ท่านยังคงเขียนหนังสือ ปาฐกถา
และเป็นที่ปรึกษาให้แก่องค์กรต่างๆ
วิถีชีวิตของท่านเป็นแบบอย่างของ
"ความเรียบง่าย"
และใช้ชีวิตอย่างมีสติ ท่านสอนเสมอเรื่องการพัฒนา
"ปัญญา" และการมี **"สัมมาทิฐิ"**
คือ การมองโลกตามความเป็นจริงและมีความเมตตาเป็นที่ตั้ง

มรดกที่ท่านทิ้งไว้ไม่ใช่ทรัพย์สิน
แต่เป็นมรดกความคิด
ของการสร้าง "สังคมสุขภาวะ"

ท่าน คือ สะพานเชื่อมระหว่างรุ่นสู่รุ่น

อนาคตสุขภาพไทย จึงเป็นภาพฝันสำคัญ
ที่คนรุ่นปัจจุบันต้องช่วยกันสานต่อให้ปรากฏเป็นจริง